

Διπλωματική εργασία: Το χιούμορ

Σπουδάστρια: Κρομμύδα Μαρία
Ακαδημαϊκό έτος: 2015-16

Ιωάννινα, Ιούνιος 2016

Χιούμορ: Διπλωματική εργασία

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	1
Πρόλογος	2
Εισαγωγή	4
Τι είναι χιούμορ	5
<i>Όρια του χιούμορ</i>	10
Ιστορική αναδρομή	12
Θεωρίες για το χιούμορ	14
<i>Η κοινωνιολογική θεωρία της ανωτερότητας</i>	14
<i>Η ψυχαναλυτική θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης</i>	15
<i>Η γνωσιακή θεωρία της ασυμβατότητας</i>	15
Επιδράσεις του χιούμορ	16
Σύγχρονες εκφάνσεις του χιούμορ και του γέλιου	18
Το χιούμορ ως κοινωνιογλωσσικό φαινόμενο	21
Το χιούμορ στον χριστιανισμό	23
Το χιούμορ στη διαφήμιση	25
Το χιούμορ στην εκπαίδευση	30
<i>α) Το χιούμορ του εκπαιδευτικού</i>	33
<i>β) Το μαθητικό χιούμορ</i>	35
Χιούμορ και πολιτική	39
Το χιούμορ στη συμβουλευτική διαδικασία	40
Το χιούμορ στα χρόνια της οικονομικής κρίσης	41
Επίλογος	44
Βιβλιογραφικές αναφορές	52

Πρόλογος

Η παρούσα πτυχιακή εργασία διενεργήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος Ειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό της Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. (παράρτημα Ιωαννίνων) υπό την εποπτεία της κας Άντζυ Παλαιολόγου, Επίκουρης Καθηγήτριας στο τμήμα Φ.Π.Ψ. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Αντικείμενο της εργασίας είναι το φαινόμενο του χιούμορ, το οποίο προσεγγίζεται με τη βοήθεια βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης με όρους ιστορικούς, γλωσσολογικούς, κοινωνικούς και υπό το πρίσμα της εκπαίδευσης και της διαφήμισης.

Σε μια χρονική συγκυρία όπως η τωρινή, όπου καταγράφονται αυξημένα ποσοστά κατήφειας και απαισιοδοξίας λόγω των δυσμενών οικονομικών συνθηκών και της έλλειψης προοπτικής, μοιάζει ενδιαφέρον μα συνάμα και προκλητικό να ασχοληθεί κανείς με το χιούμορ και τις συμπαραδηλώσεις του, οι οποίες μπορούν να μας επανασυντονίσουν στις χαρούμενες συχνότητες της ζωής.

Γέλιο, χαρά, φαιδρότητα, ευθυμία, κέφι, θυμηδία, ευδιαθεσία, χαμόγελο, ευφυολόγημα, αστείο, χιούμορ, διασκέδαση, κωμικό, ανέκδοτο. Λέξεις που παραπέμπουν τη σκέψη σε ευχάριστες για την ανθρώπινη ύπαρξη, καταστάσεις. Όροι που έχουν ως κοινό παρονομαστή την ιλαρή διάθεση, τη λυτρωτική έκφραση της χαράς, την απόδραση από τη σοβαροφάνεια, την ανάδειξη του παιγνιώδους στοιχείου της ζωής.

Η επίκληση της προσωπικής εμπειρίας των αναγνωστών με περιστατικά πνευματώδους χιούμορ και της ψυχικής ευφορίας που τα συνοδεύει, αρκούν ώστε να διεγείρουν το ενδιαφέρον για την ανάλυση που ακολουθεί. Έχοντας, μάλιστα, προ πολλού απεκδυθεί στερεοτύπων που υποβάθμιζαν το ρόλο και τη σημασία του, το χιούμορ όχι μόνο απενοχοποιείται, αλλά ταυτόχρονα κατακτά μία σημαντική θέση στο ερευνητικό πεδίο.

Ωστόσο, η επιστημονική εξέταση αυτού του ζητήματος αντιπροσωπεύει και μία νοητική πρόκληση, καθώς κινδυνεύει να αναιρέσει τον αυθόρμητο και διασκεδαστικό χαρακτήρα του. Σύμφωνα με την διατύπωση που αποδίδεται στον Mark Twain, το να αναλύεις το χιούμορ είναι σαν να κάνεις ανατομία σε βάτραχο:

λίγοι ενδιαφέρονται και ο βάτραχος πεθαίνει... Αν και αρκετοί μπορεί να συμφωνήσουν με την παραπάνω έκφραση, στην υποφαινόμενη η πορεία αυτής της μελέτης αποδείχθηκε συναρπαστική λόγω των πολλών και ποικίλων πτυχών του θέματος.

Αυτή η προσπάθεια όμως δεν ήταν μοναχική. Συνοδεύτηκε από την αρωγή του αδερφού μου Φώτη με τη μορφή εποικοδομητικών σχολίων και παρατηρήσεων επί του κειμένου, γεγονός για το οποίο πολύ τον ευχαριστώ.

Αυτονόητα θερμές ευχαριστίες θέλω να εκφράσω στην κα Άντζυ Παλαιολόγου, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Φ.Π.Ψ. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων για την εποπτεία της παρούσας εργασίας, την εμπνευσμένη της διδασκαλία, την αρωγή στην υλοποίηση της πρακτικής άσκησης και την αγάπη με την οποία περιβάλλει τους σπουδαστές και τις σπουδάστριες της Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. Ιωαννίνων.

Τέλος, νοιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω τους γονείς μου, Κωνσταντίνο και Ελένη, για την στήριξη, την ενθάρρυνση και την αγάπη που απλόχερα μου προσφέρουν όλα αυτά τα χρόνια.

Εισαγωγή

Το χιούμορ δεν υφίσταται μόνο στις ιδιωτικές προφορικές συνομιλίες και συναναστροφές, αλλά και στο δημόσιο λόγο, όπως αυτός εκφράζεται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τη διαφήμιση, τις εκδόσεις και την τέχνη. Στις σύγχρονες κοινωνίες το χιούμορ διεισδύει ολοένα και περισσότερο σε κάθε πτυχή της καθημερινότητάς μας, από την ψυχοθεραπεία έως τη γελωτοθεραπεία και την ιατρική και από το μάρκετινγκ ως το σύγχρονο μάνατζμεντ (Χανιωτάκης, 2010:16). Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα ότι δεν προκαλεί πλέον έκπληξη η παρουσία χιούμορ στην πολιτική και ιδιαίτερα στο λόγο φορέων της εξουσίας (Τσάκωνα, 2004:1). Εξάλλου, τηλεοπτικά προγράμματα κωμικού ύφους έχουν συνήθως υψηλά ποσοστά τηλεθέασης και ιστοσελίδες με ανάλογο περιεχόμενο απολαμβάνουν μεγάλη αναγνωσιμότητα.

Μετά τα παραπάνω σύντομα εισαγωγικά σχόλια, ας δούμε ποια είναι η διάρθρωση της παρούσας εργασίας. Αρχικώς γίνεται μια εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου χιούμορ και ακολουθεί μια σύντομη ιστορική αναδρομή στις μορφές του. Επόμενος σταθμός είναι η αναφορά στις θεωρίες που διερεύνησαν τις προϋποθέσεις εκδήλωσης και τα κίνητρα που το υπαγορεύουν. Καταγράφονται οι σημαντικότερες θετικές και αρνητικές επιδράσεις του χιούμορ, καθώς και οι εκφάνσεις του στην εποχή μας. Αναλύεται διεξοδικότερα η σχέση του με τον χριστιανισμό και η παρουσία του στον χώρο της διαφήμισης και της εκπαίδευσης. Ως κοινωνιογλωσσικό φαινόμενο μελετάται στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο. Στη συνέχεια περιγράφεται η συνάφειά του με την πολιτική ζωή, τη συμβουλευτική διαδικασία και ποια μορφή έχει στα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Το κείμενο διανθίζεται στην αρχή σχεδόν κάθε κεφαλαίου από μικρής έκτασης ανέκδοτα που σταχυολογήθηκαν από το διαδίκτυο.

Τι είναι χιούμορ

Με τον όρο χιούμορ μπορεί να συμπεριληφθεί μια ολόκληρη ποικιλομορφία συμπεριφορών: από τα αποφθέγματα μέχρι τις

Μετά από τρεις ώρες ποδήλατο χθες,
είμαι καλύτερα απ' ό,τι περίμενα.
Ανοιγοκλείνω τα μάτια μου.

γλωσσικές παραδρομές¹, από τις φάρσες ως τα λογοπαίγνια, από τη διακωμώδηση ως τη γελοιοποίηση (Bremmer & Roodenburg, 2005:17). Οι ίδιοι συγγραφείς επισημαίνουν την επικοινωνιακή διάσταση του χιούμορ, καθώς αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως μήνυμα, το οποίο μεταδίδεται με την πράξη, το λόγο, τη γραφή, τις εικόνες ή τη μουσική και στοχεύει στην πρόκληση ενός χαμόγελου ή γέλιου.

Με την άποψη αυτή συνηγορεί και η επεξήγηση του λήμματος στη διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια [Βικιπαίδεια](#), όπου το **χιούμορ** είναι, στη βασική του έννοια, μία ιδιαίτερη μορφή ανθρώπινης επικοινωνίας, με στόχο να προκαλέσει το γέλιο.

Λεξικολογικά - σύμφωνα πάντα με την Βικιπαίδεια - δίνονται πολλαπλές έννοιες της λέξης χιούμορ, όπως φαίνεται από τα παρακάτω παραδείγματα:

- Εκείνη η ποιότητα της φαντασίας που δίνει στις ιδέες μια αμφίβολη ή φανταστική όψη και τείνει να προκαλεί το γέλιο ή την εθθυμία μέσω κωμικών εικόνων ή περιγραφών.
- Η διανοητική ικανότητα της σύλληψης, της έκφρασης, ή της εκτίμησης του κωμικού ή του κωμικά αντιφατικού.
- Συμπαθής σαρκασμός, παραδοξολογία.
- Πνευματώδης αστεϊσμός, εθθυμη διάθεση, που εκδηλώνεται με άκακη ειρωνεία και προκαλεί στους άλλους διασκέδαση και ευχαρίστηση.
- Μορφή πνεύματος που παρουσιάζει την πραγματικότητα έτσι ώστε να προβάλλεται η διασκεδαστική και παράδοξη όψη της.

¹ Σύμφωνα με τον [Ηλεκτρονικό Κόμβο για την υποστήριξη των διδασκόντων την ελληνική γλώσσα](#), η **γλωσσική παραδρομή** ή **γλωσσικό ολίσθημα** ή *lapsus* είναι αυτό που στην κοινή γλώσσα λέμε "σαρδάμ". Η μελέτη αυτών των "λαθών" από τον Φρόυντ έδειξε ότι αυτό που αναδύεται με το μπέρδεμα της γλώσσας είναι η ασυνείδητη σκέψη, η ασυνείδητη επιθυμία, την οποία προσπαθούμε να καταστείλουμε για διάφορους λόγους (είτε γιατί δεν πρέπει να ακουστεί από τους άλλους είτε γιατί εμείς δεν θέλουμε να τη συνειδητοποιήσουμε), ενώ αυτή μας ξεγλιστράει όταν η προσοχή μας χαλαρώνει.

Αξίζει να σταχυολογήσουμε αναφορές επιφανών ανθρώπων για το χιούμορ (Τριανταφυλλίδη, 2014:17-18), που με επιγραμματικό και γλαφυρό τρόπο αναδεικνύουν σημαντικές πτυχές του και δείχνουν τις διαφορετικές οπτικές γωνίες από τις οποίες μπορεί κανείς να το προσεγγίσει.

- «Χιούμορ είναι ο υγιής τρόπος να νιώσεις μια απόσταση ανάμεσα στον εαυτό σου και το πρόβλημα, να σταθείς απ' έξω και να κοιτάξεις προοπτικά το πρόβλημά σου»

Rollo May (1909-1994, Αμερικανός ψυχολόγος).

- «Το χιούμορ δεν είναι μια διάθεση, αλλά ένας τρόπος να βλέπεις τον κόσμο»

Ludwig Wittgenstein (1889-1951, Αυστριακό - Βρετανός Φιλόσοφος)

- «Η φαντασία δόθηκε στον άνθρωπο για να τον αποζημιώσει για ό,τι αυτός δεν είναι. Η αίσθηση του χιούμορ για να τον παρηγορεί για ό,τι είναι»

Francis Bacon (1561-1626, Άγγλος διανοούμενος)

- «Δεν υπάρχει αποτελεσματικότερη άμυνα απέναντι στην κακοτυχία από μια ασκημένη αίσθηση του χιούμορ»

Thomas W. Higginson (1823-1911, Αμερικανός συγγραφέας και πολιτικός)

- «Άνθρωπος χωρίς χιούμορ είναι σαν αμάξι χωρίς ελατήρια. Με το παραμικρό χαλικάκι τραντάζεται ολόκληρος»

Henri Ward Beecher (1813-1887, Αμερικανός πρωτεστάντης ιερέας)

Γενικά παραδεκτή είναι η αδυναμία διατύπωσης ενός ολιστικού και καθολικά αποδεκτού ορισμού του χιούμορ – συνήθης αδυναμία σε τομείς των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών – όπως αντικατοπτρίζεται στην πανσπερμία ορισμών που κυμαίνονται από αφορισμούς του τύπου «το χιούμορ είναι υποκειμενική υπόθεση» έως την προσάρτηση του χαρακτήρα της σπανιότητας στην χιουμοριστική ιδιότητα. Αυτή η τελευταία υπόθεση υποδηλώνει και μία εγγενή διαφοροποίηση των ανθρώπων σε εκείνους που διαθέτουν χιούμορ και σε όσους δε διαθέτουν.

Είναι αξιοσημείωτο ότι πολλοί επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται σε τομείς όπου το χιούμορ είναι προαπαιτούμενο (ηθοποιοί, κωμικοί, γελοιογράφοι κ.λπ.), το περιγράφουν σε συνεντεύξεις τους ως *ταλέντο που δεν είναι δυνατό να διδαχθεί* (Τσάκωνα, 2013:21). Άλλοι ερευνητές, ωστόσο, υποστηρίζουν ότι πολύ περισσότεροι

άνθρωποι απ' όσους νομίζουμε, διαθέτουν χιούμορ, ανεξαρτήτως αν το εκδηλώνουν και σε ποιο βαθμό.

Είτε, πάντως, θεωρηθεί έμφυτο μόνο χαρακτηριστικό είτε εξελισσόμενο με βάση τη μόρφωση και την εμπειρία του ατόμου, είτε και τα δύο, στην κοινή συνείδηση η συνήθεια κάποιου να αστειεύεται διακωμωδώντας γεγονότα, πρόσωπα ή καταστάσεις συνδέεται άρρηκτα με την ευδιαθεσία, το γέλιο, το κωμικό, τη σάτιρα, την παρωδία, τον σαρκασμό.

Η αναλυτική και λεπτομερής οριοθέτηση όλων των εννοιών που σχετίζονται με το χιούμορ υπερβαίνει τους στόχους της παρούσας μελέτης. Η δυσκολία του εγχειρήματος προκύπτει από τις λεπτές αποχρώσεις που διέπουν τις συναφείς έννοιες. Μάλιστα ο βαθμός δυσκολίας αυξάνει ακόμη περισσότερο όταν επιχειρείται η απόδοση της σημασίας ενός όρου σε διαφορετικά γλωσσικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα.

Ωστόσο, κρίνεται απαραίτητο να επεξηγήσουμε σε αδρές γραμμές το νοηματικό περιεχόμενο πέντε όρων: της ειρωνείας, του πειράγματος, της σάτιρας, της ευδιαθεσίας, του αυτοσαρκασμού.

Ως σχήμα λόγου η ειρωνεία έχει ένα έντονα επικριτικό ύφος και αυτό που λέγεται, βρίσκεται σε αντίθεση με αυτό που εννοείται. Με τον τρόπο αυτό αποτυπώνεται μια σύγκρουση συμφερόντων ή άσκηση κριτικής απέναντι σε μορφές εξουσίας, οι οποίες διαψεύδουν προσδοκίες που είχαν καλλιεργηθεί.

Το πείραγμα μοιάζει αρκετά με την ειρωνεία στο λεκτικό μέρος. Επιπροσθέτως, όμως, μπορεί να περιλαμβάνει χειρονομίες, εκφράσεις του προσώπου ή κλιμάκωση της έντασης στη φωνή. Είναι αρκετά συνηθισμένο στον ελλαδικό χώρο, ειδικά ως έκφραση συναισθημάτων των ενηλίκων για τη συμπεριφορά των μικροτέρων. Ωστόσο, οι αποδέκτες των πειραγμάτων εκπαιδεύονται ανεπαίσθητα να μην ερμηνεύουν κυριολεκτικά τον λόγο που ενσωματώνεται σ' αυτά. Επομένως, παρά την ανισορροπία ισχύος στη σχέση μεταξύ παιδιών και ενηλίκων, τα πειράγματα ενδέχεται να υποσκάπτουν την εμπιστοσύνη στους μεγαλύτερους και να καλλιεργούν την ανυπακοή.

Η αίσθηση, όμως, είναι ότι στις περισσότερες περιπτώσεις το πείραγμα θεωρείται πολύ πιο αθώο σε σχέση με την ειρωνεία και ως εκ τούτου, γίνεται συνήθως

αποδεκτό. Στο πείραγμα αναγνωρίζεται η καλή πρόθεση του δημιουργού, ενώ στην ειρωνεία, η αρνητική σκόπευσή του.

Η σάτιρα, από την άλλη μεριά, εκτός από ένα αναγνωρίσιμο λογοτεχνικό είδος, μπορεί να θεωρηθεί ως ένα πολύπλοκο φαινόμενο που στοχεύει στην άσκηση έντονης κριτικής χρησιμοποιώντας το χιούμορ. Επομένως, σάτιρα και χιούμορ δεν ταυτίζονται, παρά την περί του αντιθέτου υπόνοια.

Η ευδιαθεσία είναι μία ακόμη ενδιαφέρουσα λέξη. Το ενδιαφέρον έγκειται στο ότι μπορεί να εκληφθεί τόσο ως προϋπόθεση για τη δημιουργία χιούμορ, όσο και ως αποτέλεσμα αυτού.

Ένα βήμα πιο πέρα πηγαίνει τη σκέψη του ο σύγχρονος Γάλλος ψυχολόγος Jil Eric Molinier (αναφέρεται στην Τριανταφυλλίδη, 2014:53), ο οποίος εκφράζει την άποψη ότι *η ευδιαθεσία δεν είναι μια μορφή στείρας αδράνειας, ένα είδος ανέκφραστης αποχαύνωσης, ούτε ένα δείγμα ακατάσχετης ιλαρότητας. Αντιθέτως, συνεχίζει ο ίδιος, εδράζεται στην απόφαση και τη δράση: την απόφαση να διαλέξεις τη διάθεσή σου και τη δράση που στοχεύει στην αισιοδοξία των ανθρωπίνων σχέσεων, [...] στη διαρκή βελτίωση της καθημερινότητας.*

Ας εξετάσουμε τι συμβαίνει στην περίπτωση του αυτοσαρκασμού. Όταν, λοιπόν, τα πρόσωπα αυτοσαρκάζονται, σημαίνει ότι διαθέτουν την ικανότητα θέασης και αναγνώρισης αστείων πλευρών στην εμφάνιση, τις συμπεριφορές ή τις σκέψεις τους. Με την αυτοπαρατήρηση είναι σε θέση να διαπιστώνουν την αστεία πτυχή που κρύβεται στα καμώματα, τις ιδιορρυθμίες, τα πείσματα, τις αφελείς ενέργειες και τις αυταπάτες τους. Πρόκειται για ένα σημαντικό βήμα αυτογνωσίας και ταπεινότητας, που έχει αντίκρισμα στη βελτίωση της ζωής. Τόσο στον εργασιακό χώρο όσο και σε άλλα περιβάλλοντα η ύπαρξη αυτοσαρκασμού μπορεί να αποτελέσει παράγοντα ελάττωσης των προστριβών, εάν συνοδευτεί με επείκεια και συγκατάβαση προς εαυτούς και κυρίως αλλήλους.

Με τον όρο χιούμορ οι περισσότεροι αναλυτές συμπεριλαμβάνουν τόσο τις θετικές, όσο και τις αρνητικές όψεις του φαινομένου. Η πρόκληση και η «παραγωγή» του θεωρείται μια εξαιρετικά σύνθετη διαδικασία, εξαιτίας – μεταξύ άλλων – της ποικιλίας μορφών που προσλαμβάνει, των σκοπών τους οποίους εξυπηρετεί, της ικανότητας κατανόησης και αποδοχής που προϋποθέτει. Εκτός από γνώρισμα της

ανθρώπινης προσωπικότητας, συνιστά και κοινωνικό γεγονός, εφόσον λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένες καταστάσεις ανάμεσα σε ανθρώπους. Το χιούμορ μπορεί να διακριθεί σε δύο κύριες κατηγορίες: το θετικό και το αρνητικό. Σύμφωνα με το μοντέλο των Martin, Puhlik-Doris, Larsen, Gray και Weir (που αναφέρεται στον Χανιωτάκη, 2010:40), γίνεται διάκριση μεταξύ κατάλληλου και ανάρμοστου χιούμορ, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.

Μορφές χιούμορ			
Κατάλληλο χιούμορ Υγιές		Ανάρμοστο χιούμορ Επιζήμιο	
Διαπροσωπικό	Ενδοατομικό	Διαπροσωπικό	Ενδοατομικό
Κοινωνικό χιούμορ	Αυτοεξυψωτικό χιούμορ	Επιθετικό χιούμορ	Αυτομειωτικό χιούμορ

Πίνακας 1: Μορφές χιούμορ

Στη συνέχεια περιγράφονται συνοπτικά οι εν λόγω υποκατηγορίες του χιούμορ.

α) Το **κοινωνικό** χιούμορ αποτελεί μια υγιή διαπροσωπική μορφή αντίδρασης και στάσης γενικά στο φαινόμενο της ζωής. Προκαλούμε και μοιραζόμαστε το γέλιο με τους άλλους ανθρώπους, αντιμετωπίζοντας τη ζωή με εύθυμη διάθεση και μειώνοντας έτσι τις όποιες εντάσεις. Αποτελεί, συνεπώς, θετική στάση ζωής, με τη βοήθεια της οποίας οι δυσκολίες αντιμετωπίζονται με ομαλό και εύθυμο τρόπο, με εξωστρέφεια, οικειότητα και θετικά συναισθήματα. Δεν είναι παράξενο που τέτοιος τύπος ανθρώπου αποτελεί συχνά πόλο έλξης για κοινωνική συναναστροφή και παρέα.

β) Το **αυτοεξυψωτικό**, δηλαδή το χιούμορ που επικεντρώνεται στον εαυτό ενός εκάστου ανθρώπου, συνίσταται κυρίως στην τάση που έχουν ορισμένοι να διακωμωδούν και να ευθυμούν με όλες ή τις περισσότερες αντιξοότητες της ζωής. Είναι κι αυτό μια υγιής μορφή χιούμορ γιατί αντιμετωπίζει τις όποιες δύσκολες και

κρίσιμες καταστάσεις με θετικό τρόπο και μπορεί να ρυθμίζει αποτελεσματικότερα τα διάφορα αρνητικά συναισθήματα (όπως λ.χ. την κατάθλιψη).

γ) Με εργαλείο το επιθετικό χιούμορ, το άτομο προσβάλει, πληγώνει, υποβιβάζει, χλευάζει και γελοιοποιεί τους άλλους. Στις διαπροσωπικές σχέσεις του διακρίνεται για την επιθετικότητα, εχθρικότητα και την εν γένει αδιαφορία για τις συνέπειες που προκαλεί στους συνανθρώπους του.

δ) Στο αυτομειωτικό χιούμορ το άτομο υποβιβάζει υπερβολικά τον εαυτό του, επειδή έχει πολύ χαμηλή αυτοεκτίμηση και μεγάλη ανασφάλεια. Το άτομο δεν αντιμετωπίζει τη ζωή εποικοδομητικά, με αποτέλεσμα τα προβλήματα να εκλαμβάνονται ως ανυπέρβλητα ή ότι γιγαντώνονται. Αρνείται να ανακαλύψει τις όποιες ικανότητες και δεξιότητες διαθέτει και απλά οδηγείται να διακωμωδεί το ιδιαίτερο αυτό είδος αυτοπαράτησής του. Μπορεί μάλιστα να έχει την ψευδαίσθηση ότι γελώντας με τον εαυτό του με απαξιωτική διάθεση, θα κερδίσει λίγη από τη συμπάθεια και τη συμπόνια των άλλων.

Όρια του χιούμορ

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αποσαφηνιστεί το ακανθώδες θέμα γύρω από τα όρια ανοχής πάσης μορφής χιούμορ και ιδιαιτέρως του αρνητικού. Το επιθετικό χιούμορ εδράζεται στον ψυχισμό εκείνων, όπου το ατομικό Εγώ εκδηλώνεται με την προσπάθεια επιβολής της θέλησής τους στον Άλλο. Τα άτομα που χρησιμοποιούν αυτό το είδος χιούμορ είναι δυσπροσάρμοστα, αντικοινωνικά, εχθρικά και οι κοινωνικές τους συναναστροφές όχι μόνο δεν επιλύουν προβλήματα, αλλά αντιθέτως, δημιουργούν κιόλας. Οι αποδέκτες τέτοιου είδους χιούμορ, από την άλλη μεριά, νοιώθουν την ανάγκη να αμυνθούν ή και να αντεπιτεθούν και οι εντάσεις δεν αργούν να ξεσπάσουν. Τα άτομα που είναι επιρρεπή στη δημιουργία εντάσεων, μπορούν εύκολα να εγείρουν προβλήματα στις συναναστροφές τους ακόμα και μέσα από το χιούμορ, καθώς χλευάζουν, ειρωνεύονται, σαρκάζουν και εξευτελίζουν άλλα πρόσωπα. Στον αντίποδα, το χιούμορ που δεν είναι επιθετικό, ενισχύει τους ανθρώπινους δεσμούς και συνήθως δε δημιουργεί προβλήματα.

Ωστόσο, θα πρέπει να τονιστεί ότι όσον αφορά τα όρια του χιούμορ, αυτά είναι δυσδιάκριτα, κυρίως, στις περιπτώσεις του υγιούς χιούμορ. Όσο εύκολα μπορούμε να διακρίνουμε τα όρια ενός αρνητικού χιούμορ, τόσο δυσκολότερα αδυνατούμε να προσδιορίσουμε όρια στο αντίστοιχο υγιές. Γιατί συμβαίνει αυτό; Καταρχήν, με μια πρόχειρη ματιά, ανακύπτει το ερώτημα: Μα, υπάρχει άραγε κάτι το αρνητικό στο υγιές χιούμορ; Κατά βάσιν, όχι. Όμως, ερωτήματα όπως, πότε μοιραζόμαστε το γέλιο με τους άλλους, πότε γινόμαστε χαλαροί και εξωστρεφείς μαζί τους κ.ά. δεν πρέπει να μας διαφύγουν. Είναι, πάντα, ο χρόνος εξίσου κατάλληλος για κάθε είδος αστεϊσμό, χαλαρότητα και ευθυμία με τους άλλους; Είναι αποδεκτή η όποια «δόση» χιούμορ απ' όλους κάθε φορά ή μπορεί ο αποδέκτης του να αισθανθεί κούραση και ενόχληση; Επίσης, για τις περιπτώσεις π.χ. αυτοσαρκασμού ή αυτομεμφίας, η εύθυμη διάθεση υποκρύπτει πάντα θετικά συναισθήματα ή είναι προϊόν εγωισμού και προσπάθειας αυτοπροβολής; Εν κατακλείδει, όλα τα είδη χιούμορ – ακόμη και τα θετικά – χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής, για την αποφυγή δυσλειτουργιών, δυσφορίας και εντάσεων ή προσβολών.

Ίσως είναι κατάλληλη η στιγμή για να γίνει μια μικρή αναφορά στα κριτήρια που επηρεάζουν το φαινόμενο του χιούμορ. Η ηλικία είναι ένας καθοριστικός παράγοντας πρόκλησης και αποδοχής χιούμορ. Τα μικρά παιδιά βρίσκονται σε πρώιμο στάδιο νοητικής ανάπτυξης και γελούν πάρα πολύ και με το παραμικρό. Προχωρώντας στην ηλικία, οι έφηβοι γελούν με διαφορετικό τρόπο και με άλλες αφορμές. Οι ενήλικες έχουν κι αυτοί τα δικά τους θέματα με τα οποία γελούν και το σημαντικότερο, γελούν πολύ λιγότερο. Έρευνες έχουν δείξει ότι κατά μέσο όρο τα παιδιά γελούν 300 φορές την ημέρα (Βάρβογλη, 2001), ενώ οι ενήλικες, μόνο 17 (Λουπασάκη, 2002) (αμφότερες οι έρευνες καταγράφονται στον Χανιωτάκη, 2010:46).

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία για τον έμφυτο χαρακτήρα του γέλιου, που είναι η κυριότερη έκφραση του χιούμορ, η ίδια του η γλώσσα. Η βιολογική βάση του γέλιου τεκμηριώνεται από το γεγονός ότι παιδιά εκ γενετής τυφλά ή κωφά γελούν φυσιολογικά, όπως και τα υπόλοιπα παιδιά που δεν έχουν αναπηρία. Συνεπώς, οι άνθρωποι δεν χρειάζεται να μάθουν να γελούν ή να μιμηθούν τη συμπεριφορά των γονέων τους σ' αυτό.

Η στενή σχέση και αλληλεξάρτηση του χιούμορ με το γέλιο είναι σχεδόν αυτονόητη, ώστε συχνά να ταυτίζονται, αν και το γέλιο αποτελεί, όπως είπαμε, μια εκδήλωση αντίδρασης στο χιούμορ. *Παρ' όλα αυτά, φαίνεται πως το χιούμορ δεν έχει πάντοτε ως αποτέλεσμα την πρόκληση γέλιου και το γέλιο δεν προκαλείται πάντα σε σχέση με το χιούμορ* (Τσάκωνα, 2013: 53). Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο, αφορμή για γέλιο να αποτελέσει ένα γεγονός χωρίς ίχνος κωμικού στοιχείου. Για παράδειγμα, η αποφυγή μιας δυσάρεστης ή εξαιρετικά επικίνδυνης κατάστασης, η επιτυχής έκβαση ενός συμβάντος, η συνάντηση με ένα αγαπημένο πρόσωπο ή η επίλυση ενός προβλήματος μπορεί να συνοδευτούν από μικρής ή μεγάλης έντασης γέλιο.

Από την άλλη μεριά, η απουσία γέλιου σε μια κωμική κατάσταση μπορεί να ερμηνευθεί με ποικίλους τρόπους. Υπάρχουν άνθρωποι, οι οποίοι είναι συγκρατημένοι στις αντιδράσεις τους και ως εκ τούτου, δε συνηθίζουν να γελούν σε αστείες περιστάσεις. Ενδέχεται όμως να μην έχουν κατανοήσει το χιούμορ ή να το έχουν αντιληφθεί, αλλά εκλαμβάνουν το μήνυμα ως ανάρμοστο, προσβλητικό ή ανούσιο και θέλουν να γνωστοποιήσουν την αποδοκιμασία τους με έμμεσο τρόπο.

Ιστορική αναδρομή

Ο όρος χιούμορ ετυμολογικά φαίνεται να προέρχεται από την αγγλική λέξη *humour*, η οποία έλκει την καταγωγή της από το λατινικό *humor* ή *umor* που αρχικώς σήμαινε την υγρασία και τους χυμούς του σώματος,

- Πίσω από την πλάτη σου κάποιοι σε κατηγορούν.
- Δεν πειράζει. Εν απουσία μου επιτρέπω και να με δέϊρουν.
Σωκράτης

σύμφωνα με το Ελληνικό Λεξικό των Τεγόπουλου - Φυτράκη. Αργότερα, μεταβλήθηκε το νοηματικό της περιεχόμενο υποδηλώνοντας την ψυχική διάθεση ή ιδιοσυγκρασία ενός ανθρώπου. Κατά μία άλλη εκδοχή ο Βολταίρος πρότεινε γαλλική προέλευση του όρου από το *humeur*, όπως το χρησιμοποίησε ο Κορνέιγ² στις πρώτες κωμωδίες του (Bremmer & Roodenburg, 2005:18). Πάντως, με τη σύγχρονη σημασία

² https://el.wikipedia.org/wiki/Πιερ_Κορνέιγ

του κωμικού και του αστείου το χιούμορ μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Αγγλία περί το 1682.

Αν και το κωμικό στοιχείο είναι συνυφασμένο με την ανθρώπινη ύπαρξη και τις κοινωνικές σχέσεις, εντούτοις επί μακρό χρονικό διάστημα η μελέτη του συνοδευόταν με απαξίωση και ανυποληψία. Η φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων δεν προσέδιδε αξία στο γέλιο. Ο Πλάτων το αντιμετώπιζε ως συναίσθημα που καταπατά τον λογικό αυτοέλεγχο (Ντινόπουλος, 2015:14). Θεωρούσε ότι η περιφρόνηση των ανθρώπων, όπως εκφράζεται με τη διακωμώδησή τους, είναι ενέργεια που στερείται ηθικής. Ο Αριστοτέλης πίστευε ότι η ευτυχία δεν έγκειται στη διασκέδαση (Τριανταφυλλίδη, 2014:23), γι' αυτό και ως μόνη χρησιμότητα της τελευταίας εκλάμβανε την προσφερόμενη χαλάρωση προκειμένου ο άνθρωπος να αναλάβει εκ νέου δράση.

Παρά την φιλοσοφική απαξίωση, το χιούμορ των Αρχαίων Ελλήνων έγινε ευρέως γνωστό με τις κωμωδίες³ (κυρίως του Αριστοφάνη), τη λαϊκή σάτιρα, τις παρωδίες τα αποφθέγματα, τα λογοπαίγνια, τους περιστασιακούς αστεϊσμούς, τα ανέκδοτα, τις παροιμίες και τις χιουμοριστικές αναπαραστάσεις στα έργα τέχνης (Ντινόπουλος, 2015:14). Ενδεικτικά, ας αναφερθεί ότι οι χαρακτήρες του Θεόφραστου, γραμμένοι τον 4^ο αιώνα π.Χ. συνιστούν μια ενδιαμέση σύνθεση μεταξύ κωμωδίας και ευθυμογραφίας/ανεκδοτολογίας (Τριανταφυλλίδη, 2014:13). Τον 4^ο αιώνα μ.Χ. ήδη η ελληνόφωνη συλλογή Φιλόγελως, με 260 περίπου « ανέκδοτα » παρόμοια με τα σημερινά (παθήματα αφηρημένων, γέρων, αλλοδαπών, κουτών ανθρώπων) κυκλοφορεί ευρέως μεταξύ Ρωμαίων και Ελλήνων (Τριανταφυλλίδη, 2014:14). Περί τα εξήντα αστεία στα χειρόγραφα του Φιλόגעλου αναφέρονται σε πόλεις του αρχαίου κόσμου που ήταν γνωστές για την ανοησία τους: την Κόμη [...], τη Σιδώνα (στο σημερινό Λίβανο) και τα Άβδηρα (στα παράλια της Θράκης) (Bremmer – Roodenburg, 2005:37). Σε τριάντα αστεία πρωταγωνιστούν οι γιατροί, ενώ επτά αφιερώνονται στους μάντεις και τους αστρολόγους. Αν και οι άνθρωποι που υποστήριζαν ότι μπορούν να μαντέψουν το μέλλον, βρέθηκαν πολλές φορές στο στόχαστρο της σάτιρας με σχόλια που μαρτυρούν δυσπιστία για τις ικανότητές τους, εν τούτοις διατήρησαν το κύρος τους στην αρχαιότητα.

³Αξίζει, πάντως, να επισημανθεί ότι οι κωμωδίες είχαν σκοπό να διαπαιδαγωγήσουν παρά να διασκεδάσουν τους θεατές. https://el.wikipedia.org/wiki/Πιερ_Κορνέιγ

Με την επικράτηση του χριστιανισμού και υπό το πρίσμα της ηθικής διδασκαλίας της νέας θρησκείας, το γέλιο ταυτίστηκε με την αμαρτία. Η αρνητική αυτή νοηματοδότηση στηρίχθηκε στον ισχυρισμό ότι δεν υπάρχει στην Αγία Γραφή κάποιο χωρίο που να τεκμηριώνει ότι ο Χριστός γελοούσε. Συνεπώς, στο Βυζάντιο η σοβαρότητα ήταν συνώνυμο μιας συγκροτημένης και ηθικής προσωπικότητας, η οποία αποτυπώνεται και στα έργα τέχνης της εποχής. Όμως ειδικά για το θέμα της σχέσης χιούμορ και χριστιανισμού αφιερώνεται ξεχωριστό κεφάλαιο.

Θεωρίες για το χιούμορ

Στην παρούσα ενότητα θα γίνει μια παρουσίαση των τριών κυριότερων θεωριών που χρησιμοποιούνται για τη μεθοδική προσέγγιση του χιούμορ: *τη θεωρία της ανωτερότητας, τη θεωρία της ασυμβατότητας και τη θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης* (Τσάκωνα, 2013).

Η κοινωνιολογική θεωρία της ανωτερότητας

Η θεωρία αυτή ασχολείται με την πρόθεση του χιούμορ να προσφέρει «ξαφνική δόξα» (σύμφωνα με τη διατύπωση του Hobbes) όταν ως αποτέλεσμα της υπόρρητης σύγκρισης, φανερώνεται η υπεροχή του ατόμου, έναντι των άλλων. Στην επιδίωξη, λοιπόν, να λαιδορηθεί ένας άνθρωπος, ένας οργανισμός ή ένας θεσμός, υποβόσκει η προσπάθεια να υπονομευθεί το κύρος του και να θεωρηθεί κατώτερος των περιστάσεων. Ο Χατζηθωμάς (2008) υπενθυμίζει την αμφιλεγόμενη εκπομπή *Candid Camera*, στην οποία το τηλεοπτικό κοινό γελοούσε σε βάρος απλών ανθρώπων που ανυποψίαστοι συμμετείχαν σε προσβλητικές και πάντως ανεπιθύμητες για τους ίδιους, φάρσες. Αρκετοί τηλεθεατές απολάμβαναν να βλέπουν τη γελοιοποίηση αγνώστων συνανθρώπων τους, γιατί αισθάνονταν μια υπεροχή που η υποτίμηση δε συνέβαινε στους ίδιους. Ο Bergson, από την πλευρά του, εκφράζει την άποψη ότι με το μηχανισμό του χιούμορ καταβάλλεται προσπάθεια να αναιρεθούν οι αποκλίσεις από τις κοινωνικές νόρμες. Υπό το φόβο της γελοιοποίησης, συνεχίζει ο Billig στο

ίδιο μήκος κύματος, οι άνθρωποι μεταβάλλουν τις συμπεριφορές τους ώστε να είναι κοινωνικά αποδεκτές.

Συνεπώς, η θεωρία αυτή φέρνει στο προσκήνιο τη λειτουργία του χιούμορ ως κοινωνικού φαινομένου που επιβάλλει συγκεκριμένα συμμόρφωση με τις κοινωνικές επιταγές.

Η ψυχαναλυτική θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης

Η θεωρία αυτή ανάγεται στον Freud, ο οποίος επισημαίνει ότι με τη βοήθεια του μηχανισμού του χιούμορ έρχονται στην επιφάνεια σκέψεις και συναισθήματα που έχουν απωθηθεί στο υποσυνείδητο. Το άτομο νοιώθει την ανάγκη να επανακτήσει την αίσθηση ασφάλειας, η οποία δέχεται πλήγματα από την ένταση των δυσάρεστων συναισθημάτων που συνοδεύουν την καθημερινότητα. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί το γέλιο των βρεφών που παρατηρείται τη στιγμή της εμφάνισης της μητέρας τους ύστερα από μικρής διάρκειας απουσία της. Τα βρέφη, λοιπόν, νοιώθουν χαρά στη θέαση του προσώπου της μητέρας τους γιατί στη συνείδησή τους αυτό έχει ταυτιστεί με την αίσθηση της ασφάλειας.

Ευρύτερα, υπό το πρίσμα αυτής της θεωρίας, το χιούμορ λειτουργεί ως βαλβίδα εκτόνωσης που επιτρέπει στο άτομο να εγκαταλείπει για λίγο το άκαμπτο κοινωνικό πλαίσιο και να εκφράζεται με την επιθυμητή για το ίδιο, ελευθεριότητα. Συνεπώς, απαλλάσσει εαυτόν από την ψυχική ένταση λόγω της συνεχούς απαίτησης συμμόρφωσης με τους κανόνες της κοινωνίας.

Ωστόσο, όπως συνέβη και με άλλες πτυχές της φροϋδικής θεωρίας, έτσι και η συγκεκριμένη δέχθηκε σημαντική αμφισβήτηση από πολλούς επιστήμονες.

Η γνωσιακή θεωρία της ασυμβατότητας

Οι απόψεις των Descartes, Kant και Shopenhauer για το γέλιο συγκρότησαν το σώμα της συγκεκριμένης θεωρίας. Η βασική της ιδέα έγκειται στην αντίληψη ότι το γέλιο προκύπτει όταν εμφανίζεται κάτι απροσδόκητα διαφορετικό από αυτό που αναμενόταν ή από τις κοινωνικώς αποδεκτές πεποιθήσεις. Συνεπώς, το χιούμορ

βασίζεται στην ασυμβατότητα ανάμεσα σε μια έννοια και στο αντικείμενα που έχουμε εξοικειωθεί να συσχετίζουμε μ' αυτή.

Από την άποψη αυτή, η κατανόηση του χιούμορ μπορεί να θεωρηθεί ότι ενεργοποιεί μια διαδικασία επίλυσης προβλήματος, που αν δεν έχει γρήγορα αίσιο τέλος, οδηγεί τους αποδέκτες του σε σύγχυση, αδυναμία σύλληψης του νοήματος και εκνευρισμό.

Ένα άλλο σημείο που αξίζει να τονιστεί είναι ότι η έκπληξη δεν είναι αναπόφευκτο να προκαλεί πάντα χιουμοριστική αντίδραση στον αποδέκτη της. Εξίσου πιθανό είναι να προκαλεί περιέργεια, απορία, αγωνία, απόγνωση, για να ονομάσουμε ορισμένες ακόμη αντιδράσεις. Η εμφάνιση του χιούμορ προϋποθέτει ένα ανάλογο επικοινωνιακό πλαίσιο, εντός του οποίου συμβαίνει η ανατροπή, όπως επίσης και την εμπρόθετη απόφαση να απολαύσουμε την απόκλιση από την κανονικότητα.

Η θεωρία της ασυμβατότητας, λοιπόν, ασχολείται με τους γνωστικούς μηχανισμούς που πυροδοτούν τη δημιουργία χιούμορ, ανιχνεύοντας τις προϋποθέσεις για την εμφάνισή του. Η θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης εστιάζει στους συναισθηματικούς μηχανισμούς που το διατρέχουν, ενώ η θεωρία της ανωτερότητας εξετάζει το χιούμορ ως κοινωνικό φαινόμενο. Με μια άλλη συγκριτική εξέταση, οι θεωρίες της ανωτερότητας και της ψυχικής εκτόνωσης εντοπίζουν τα κίνητρα που ωθούν τους ανθρώπους να κάνουν χιούμορ.

Πάντως, επειδή η καθεμία από τις προαναφερθείσες θεωρίες φωτίζει μια διαφορετική πλευρά του χιούμορ, είναι προτιμότερη η σύνθεσή τους επειδή παρέχει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα.

Επιδράσεις του χιούμορ

Η σημασία που είχε και έχει το χιούμορ για την ανθρώπινη κοινότητα εμφανίζεται στα έργα φιλοσόφων και διανοητών, όπως των Thomas Hobbes, Immanuel Kant, Arthour Koestler, Friedrich Nietzsche, Arthur Schopenhauer και

ασφαλώς του Sigmund Freud. Σήμερα, η επιστημονική έρευνα τεκμηριώνει τις θετικές επιδράσεις του χιούμορ και η ολοένα αυξανόμενη κατανόηση της σημασίας του, προξενεί την ανάλογη διάχυση των ερευνητικών ευρημάτων σε πλήθος επιστημονικών τομέων, όπως η ιατρική, η ψυχολογία, η εκπαίδευση, η διοίκηση, η διαφήμιση κ.λπ.

Στο γενικότερο θέμα του χιούμορ παρατηρείται διεθνώς μια συγγραφική έξαρση, η οποία χρησιμοποιεί επιστημονικές μελέτες τόσο με θεωρητικό όσο και κυρίως με εμπειρικό και εφαρμοσμένο προσανατολισμό. Οι επιστημονικές αυτές μελέτες εστιάζουν στην επίδραση του χιούμορ σε τρεις κύριους τομείς: α) στη φυσιολογία του ανθρώπινου οργανισμού και στην εν γένει υγεία του, β) στην ψυχολογική και ψυχοσυναισθηματική ευεξία γ) στις ευρύτερες κοινωνικές σχέσεις των ατόμων.

Το γέλιο, στη λειτουργική του μορφή⁴, γίνεται αντιληπτό ως μια νευρομυϊκή εκτόνωση ενός ισχυρού συναισθήματος ευθυμίας. Παρατηρείται, λοιπόν, ενεργοποίηση συγκεκριμένων τμημάτων του εγκεφάλου, διέγερση νευρώνων, σύσπαση ομάδας μυών που πλαισιώνουν το διάφραγμα, τους πνεύμονες και το στόμα. Το σώμα δονείται από τους παλμούς του γέλιου που εκδηλώνονται με γρήγορες εκπνοές. Ενίοτε υπάρχει ανάγκη μεγαλύτερης εκτόνωσης του συναισθήματος, οπότε επιστρατεύεται η συνδρομή χεριών και ποδιών. Δεν είναι, εξάλλου, ασυνήθιστη η εικόνα ατόμων να χτυπούν παλαμάκια ή και τα γόνατά τους ως εκδήλωση πλεονάζουσας χαράς.

Η μελέτη της επίδρασης του χιούμορ στην ανθρώπινη φυσιολογία έχει αναδείξει πολλά αξιοσημείωτα οφέλη που συντελούν στην ευεξία του ανθρώπου. Οι ευεργετικές συνέπειες προκύπτουν όταν με εργαλείο το χιούμορ δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για έντονο γέλιο. Ο Berk (2001) (αναφέρεται στον Χανιωτάκη, 2010:81) επισημαίνει τις θετικές μεταβολές στο ανθρώπινο σώμα όπως η χαλάρωση των μυών, η βελτίωση της αναπνοής, η διέγερση της κυκλοφορίας του αίματος, η βελτίωση του ανοσοποιητικού συστήματος, η αύξηση της παραγωγής ενδορφινών, οι οποίες

⁴ Σε αντιδιαστολή μπορεί να αναφερθεί το γέλιο που προκύπτει ασυνάρτητα, χωρίς λογικοφανή αιτία ή και ακατάπαυστα εξαιτίας κάποιας διανοητικής ή νευροψυχικής διαταραχής.

βοηθούν στη μείωση του πόνου και στον περιορισμό της παραγωγής ορμονών που συνδέονται με το στρες. Το τελευταίο, εξάλλου, συνδέεται με σειρά καρδιαγγειακών προβλημάτων και ανεπάρκειες του ανοσοποιητικού συστήματος, που αποτελούν προσδιοριστικούς παράγοντες εμφάνισης και άλλων νόσων. Είναι άξιο θαυμασμού ότι ήδη από την αρχαιότητα ο Ιπποκράτης είχε διαβλέψει την θεραπευτική αξία του γέλιου!

Το χιούμορ και το γέλιο δημιουργούν μια ευχάριστη συναισθηματική κατάσταση, που με τη σειρά της μπορεί να βοηθήσει το υποκείμενο να διαχειριστεί με αποτελεσματικό τρόπο ανατροπές, *να αποστασιοποιηθεί από το πρόβλημα, να δει προοπτικές επίλυσης και γενικώς να ενισχύσει την αίσθηση κυριαρχίας σε μια δύσκολη περίπτωση* (Χανιωτάκης, 2010:82). Συγκλονιστικές προς τούτο είναι οι μαρτυρίες προσώπων που κράτησαν ακμαίο το ηθικό τους μέσα στη βαρβαρότητα των στρατοπέδων συγκέντρωσης χάρη στο χιούμορ.

Ακόμη, μέσω αυτού επιτυγχάνεται ευκολότερα η δημιουργία και διατήρηση κοινωνικών σχέσεων που χαρακτηρίζονται από θετικά συναισθήματα και εποικοδομητική επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Λιγότερες εντάσεις, αποφυγή διενέξεων, εξάλειψη άγχους αποτελούν κρίκους στην αλυσίδα ενδυνάμωσης της ανθρώπινης ευεξίας, χάρη και στο μεσολαβητικό ρόλο του χιούμορ και του παραγόμενου γέλιου.

Σύγχρονες εκφάνσεις του χιούμορ και του γέλιου

Όπως έχουμε επισημάνει και σε άλλο σημείο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αυξανόμενο ενδιαφέρον για το χιούμορ από ποικίλους φορείς κοινωνικής και επιστημονικής δραστηριότητας. Η επιστημονική τεκμηρίωση και ανάδειξη των πολλαπλών πλεονεκτημάτων του χιούμορ και του γέλιου για την ψυχική και σωματική ευεξία, «αναγκάζει» πολλά πεδία εφαρμογής να ασχοληθούν μ' αυτό. Τέτοια πεδία μπορεί να είναι:

- Έχετε λίγο χρόνο
- Ναι, γιατρέ, πείτε μου.
- Δεν ήταν ερώτηση.

α) η γελωτοθεραπεία, για την οποία γίνεται πολύς λόγος τελευταία και χρησιμοποιείται συχνά σε πολλές χώρες της Ευρώπης και στις Η.Π.Α. Η μέθοδος αυτή θεμελιώνεται στην αντιμετώπιση του ανθρώπου ως όλου και στην ενεργοποίηση των δυνάμεων που ο ανθρώπινος οργανισμός διαθέτει ώστε να αυτοθεραπευτεί. Η γελωτοθεραπεία, λοιπόν, «διδάσκει» στους ανθρώπους να γελούν ανοιχτά ακόμη και για μη αστεία πράγματα, για καταστάσεις που τους δημιουργούν δυσκολίες στη ζωή. Σειρά κλινικών ερευνών και παρατηρήσεων επιβεβαιώνουν ότι μέσω του γέλιου βελτιώθηκε σημαντικά η υγεία ασθενών και ελαττώθηκε ο πόνος τους.

Έχουν ιδρυθεί για το σκοπό αυτό ακόμη και κλινικές γέλιου, όπου στις συνεδρίες οι άνθρωποι γελούν ώστε να αποβάλλουν το στρες και να αναθεωρήσουν τη στάση τους απέναντι στην ολοένα και πιο ανταγωνιστική πραγματικότητα. Οι κλινικές γέλιου σε αρκετές χώρες δραστηριοποιούνται επίσης και στον χώρο νοσοκομείων, γηροκομείων και άλλων ιδρυμάτων με στόχο τη δημιουργία χαλαρής και ευχάριστης διάθεσης στους ασθενείς ή τους τροφίμους τους.

Στην Ελλάδα λειτουργεί κλινική γέλιου από το 1998 με εργαστήριο γελωτοθεραπείας που προσφέρει μαθήματα θεωρητικά, πρακτικά, ασκήσεις χαλάρωσης και συνεδρίες γέλιου.

β) Στις επιχειρήσεις και το μάνατζμεντ

Το χιούμορ στις επιχειρήσεις έχει ως στόχο τη δημιουργία καλύτερης ατμόσφαιρας στον εργασιακό χώρο, τη σύσφιξη των σχέσεων, την αποφυγή των εντάσεων, τη γνωριμία εργαζομένων μεταξύ διαφόρων τμημάτων και την ταύτισή τους με την επιχείρηση. Τα τμήματα προσωπικού αξιοποιούν μεθόδους από εξειδικευμένους ψυχολόγους και τις εφαρμόζουν τόσο στους υφιστάμενους εργαζομένους, όσο και σε αυτούς που πρόκειται να προσληφθούν.

γ) Στον τομέα του μάρκετινγκ η παρουσία του χιούμορ είναι έντονη. Η προώθηση και η διαφήμιση πολλά χρωστούν στο χιούμορ διότι συμβάλλει στην ευκολότερη και μονιμότερη ανάκληση στο μυαλό των καταναλωτών του προϊόντος ή της υπηρεσίας που διαφημίζεται. Για το θέμα της χρήσης του χιούμορ στη διαφήμιση γίνεται διεξοδικότερη αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο.

δ) Στο διαδίκτυο όπου οι γνώσεις και οι πληροφορίες είναι άμεσα προσβάσιμες αλλά και εμπλουτισμένες με οπτικοακουστικό υλικό, δεν ήταν δυνατό να απουσιάζει

το χιούμορ. Πολυάριθμες ιστοσελίδες ή blogs είναι αφιερωμένες σ' αυτό, με ταξινομημένα ανέκδοτα, γελοιογραφίες, αστεία, βίντεο, βιβλία κ.λπ.

Αξίζει να σταθούμε όμως σε μία παράμετρο αναφορικά με το χιούμορ που εμφανίζεται ευρέως στα κοινωνικά δίκτυα (facebook, twitter κ.λπ.). Συχνά, κάποια γεγονότα, αλλά και τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν σ' αυτά, διακωμωδούνται από τους άλλους χρήστες των κοινωνικών δικτύων. Στη δημόσια σφαίρα – είτε πρόκειται για την πολιτική είτε για τον καλλιτεχνικό χώρο – άστοχες ενέργειες ή δηλώσεις εκπροσώπων τους προκαλούν σωρεία χιουμοριστικών / σατιρικών σχολίων. Ο σχολιασμός και η σατιρική διακωμώδηση, μάλιστα, γίνεται ταχύτατα, σχεδόν ταυτόχρονα με την ανακοίνωση της είδησης, πριν καλά – καλά, δηλαδή, γίνει αντιληπτό σε όλη του την έκταση το συμβάν. Εδώ, υπάρχει ο κίνδυνος σπίλωσης των υπολήψεων και διατάραξης της οικογενειακής ηρεμίας των προσώπων που μπαίνουν στο στόχαστρο μιας χωρίς όρια διακωμώδησης. Επίσης, η κοινοποίηση σχολίων γίνεται τις περισσότερες φορές υπό το καθεστώς της ανωνυμίας και δεν υπάρχει εύκολη και γρήγορη δυνατότητα αποκάλυψης της ταυτότητας του γράφοντα. Άλλοτε, η πρόκληση του γέλιου και η χαλαρή διάθεση μπορεί να γίνεται και σκόπιμα για αποπροσανατολισμό της κοινής γνώμης.

Από την άλλη μεριά, θα πρέπει να αξιολογήσουμε θετικά τη δυνατότητα που έχουν πολλοί χρήστες των κοινωνικών δικτύων να διαχέουν το εκλεπτυσμένο τους χιούμορ και να ξεδιπλώνουν το ταλέντο τους, χωρίς να χρειάζεται να εργάζονται σε Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ή να ζητούν την άδεια από κάποιον για να δημοσιοποιήσουν τις σκέψεις τους. Αυτή, βέβαια, η ελευθερία είναι εγγενές χαρακτηριστικό του διαδικτύου και δεν αφορά μόνο την χιουμοριστική έκφραση.

Ωστόσο, ενδέχεται τόσο οι παραγωγοί σάτιρας όσο και οι αναγνώστες τους να αισθάνονται ότι η σάτιρα θα προκαλέσει τη λαϊκή δυσαρέσκεια στα κακώς κείμενα, που με τη σειρά της θα δημιουργήσει αυτόματα τις προϋποθέσεις για ανατροπές πολιτικής ή κοινωνικής διάστασης. Μόνο που για τέτοιας κλίμακας αλλαγές απαιτείται η ενεργός συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα και όχι η αποστασιοποιημένη έκφραση συμφωνίας και ο σχολιασμός στο διαδίκτυο. Φαίνεται, επομένως, ότι η δυσαρέσκεια ενός μεγάλου τμήματος του πληθυσμού από τις πολιτικοοικονομικές εξελίξεις εκτονώνεται στη σάτιρα και δε διοχετεύεται σε

ενέργειες που συντονισμένα θα ανέτρεπαν το θεωρούμενο από τους ίδιους αρνητικό status quo.

Το χιούμορ ως κοινωνιογλωσσικό φαινόμενο

Η μελέτη του χιούμορ ως κοινωνιογλωσσικού φαινομένου δείχνει ότι κάθε ομιλητής/τρια διαθέτει απόψεις και

Ήρθε ένας καινούριος στην πολυκατοικία και θέλει ν' ανάψει καλοριφέρ. Μαζεύουμε υπογραφές για να τον διώξουμε.

στάσεις που αφορούν το τι είναι χιούμορ, πώς χρησιμοποιείται ή «πρέπει» να χρησιμοποιείται και ποια είναι τα (επιδιωκόμενα ή εμπειρικά παρατηρούμενα) αποτελέσματά του (Τσάκωνα, 2013:15). Οι αντιλήψεις αυτές συγκροτούν στερεότυπα, τα οποία καθοδηγούν τους ομιλητές στις περιστάσεις χρήσης του χιούμορ και συνδράμουν στην προσπάθεια αξιολογικής εκτίμησης της εύθραυστης συχνά διαχωριστικής γραμμής ανάμεσα στην επιτυχία ή την αποτυχία, τη θετική ή αρνητική χροιά κατά την εκφορά του.

Ωστόσο, τα στερεότυπα αυτά ούτε ίδια είναι σε όλες τις κοινωνίες ούτε αμετάβλητα στο χρόνο. Οι νόρμες και οι συνήθειες γύρω από την χρήση, το περιεχόμενο και το περιεκείμενο του χιούμορ ποικίλουν από το ένα κοινωνιοπολιτισμικό περιβάλλον στο άλλο και μεταβάλλονται διαχρονικά (Τσάκωνα, 2013:16). Είναι αναμενόμενο ότι οι κοινωνικές συνθήκες, ο τρόπος ζωής, οι αντιλήψεις που επικρατούν σε κάθε εποχή, αφήνουν το αποτύπωμά τους στις αστείες αφηγήσεις, πράξεις ή φράσεις. Με άλλα λόγια, το σύστημα αξιών που διέπει κάθε πολιτισμό, επηρεάζει και την κωμική έκφραση των μελών του. Από παρατηρήσεις εθνογραφικών μελετών διαπιστώνεται ότι υπάρχουν φυλές που γελούν εύκολα και άλλες που είναι σκυθρωπές.

Αλλά και στη συντεταγμένη του χρόνου μπορεί να διαφοροποιείται ο τρόπος ή ο βαθμός έκφρασης του χιούμορ. Για παράδειγμα, οι αρχαίοι Αγγλοσάξονες έβρισκαν φυσικό να πέφτουν κάτω από τα γέλια, ενώ οι σύγχρονοι εκφράζουν τις περισσότερες φορές την εκτίμησή τους στο χιούμορ με ένα συγκρατημένο γέλακι (Blaicher στο Bremmer – Roodenburg, 2005:20). Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το ζήτημα σχετικά με το αν στην πορεία του χρόνου αλλάζει και το περιεχόμενο του χιούμορ. Είναι ίδια τα

αστεία με τα οποία γελάνε οι άνθρωποι διαχρονικά ή η κοινωνική, πολιτική, οικονομική και πολιτισμική εξέλιξη τα διαφοροποιεί; Όσοι έχουν εντυπώσει στα χιουμοριστικά κείμενα του παρελθόντος εκφράζουν την άποψη ότι ορισμένα είναι καλής ποιότητας. Υπάρχουν, ωστόσο, και κείμενα που είτε δεν γίνονται αντιληπτά ως κωμικά – αν και αυτός ήταν ο σκοπός τους – είτε χαρακτηρίζονται ανούσια.

Επιπροσθέτως, μεγάλη συζήτηση έχει αναπτυχθεί στον επιστημονικό χώρο σχετικά με το αν η λόγια πολιτισμική παραγωγή ενέτασσε το χιούμορ στα έργα της ή το θεωρούσε ανάρμοστο και περισσότερο ταιριαστό στους κόλπους των αγραμμάτων. Κατ' επέκταση, ζητήματα κοινωνικού γοήτρου και ταξικής διαφοροποίησης των ανώτερων στρωμάτων από τα κατώτερα ίσως να σκιαγραφούνται στα εγχειρίδια καλής συμπεριφοράς. Οι αναγνώστες τους, που σημειωτέον προέρχονται από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, παροτρύνονται να έχουν μέτρο στους αστεϊσμούς και τα πειράγματά τους να είναι αθώα. Η αμφιθυμία αναφορικά με την αξία και το ρόλο του χιούμορ αποτυπώνεται και στη χαμηλή κοινωνική θέση των ηθοποιών και των περιπλανώμενων μίμων στην περίοδο του Μεσαίωνα. Αντίθετα με αυτούς, μόνο ο γελωτοποιός της αυλής απολαμβάνει κοινωνική αναγνώριση.

Στις μέρες μας, η αναγνώριση ενδέχεται να είναι συνάρτηση του βαθμού που το χιούμορ φανερώνει μια προσωπικότητα προικισμένη με μόρφωση. Έτσι, ένα λογοπαίγνιο μπορεί να είναι ένα θαυμάσιο δείγμα ευφυΐας και παιδείας εκ μέρους του ανθρώπου που το εκφράζει, αλλά δεν είναι πάντοτε αυτονόητη η συνύπαρξη των ιδιοτήτων του κωμικού και του πνευματώδους σε όλες τις περιστάσεις. Σε έναν γελωτοποιό αρκούν οι γκριμάτσες και η εν γένει συμπεριφορά του για να προκαλέσουν εκρήξεις – ίσως – γέλιου, αλλά το χιούμορ αυτό μπορεί να μη συνάδει με κάποια υψηλού επιπέδου νοητική επεξεργασία.

Ακόμη χειρότερα, είναι πιθανό να έχει εμφιλοχωρήσει η διάθεση προσβολής και απαξίωσης ενός προσώπου με εργαλείο το χιούμορ. Έτσι, η έμφαση στην ανάδειξη των ατελειών του άλλου με την εκφορά σκωπτικών σχολίων μπορεί να υποκρύπτει την υποτίμηση του συνανθρώπου και τη συνακόλουθη άντληση ικανοποίησης από την αντιλαμβανόμενη αίσθηση υπεροχής του προσώπου που σατιρίζει. Σε τέτοιες περιπτώσεις τα όρια ανάμεσα στην ελευθερία της έκφρασης και

την προσβολή, γίνονται ρευστά και δυοδιάκριτα γιατί δεν αποσαφηνίζονται τα πραγματικά κίνητρα των ανθρώπινων ενεργειών.

Το χιούμορ στον χριστιανισμό

Αν και στην ιστορική αναδρομή δόθηκε η αίσθηση ότι η διαποτισμένη με τον χριστιανισμό κοσμοθεωρία του Βυζαντίου εξωθεί το χιούμορ στο περιθώριο της ανυποληψίας, εντούτοις αξίζει να γίνει μια πιο λεπτομερής έρευνα για το ζήτημα αυτό.

Είναι λογικό ότι αρκετές από τις κωμικές εκδηλώσεις της αρχαιότητας πέρασαν μέχρι τα βυζαντινά χρόνια και τη νεότερη εποχή, είτε αυτούσιες είτε με αρκετές παραλλαγές. Για παράδειγμα, τα καρναβάλια αποτελούσαν για ορισμένους ανθρώπους των βυζαντινών και μεταγενέστερων χρόνων ευκαιρίες ξεγνοιασιάς και χαράς. Όμως οι χριστιανοί έβλεπαν να υπάρχει σ' αυτά μια ειδωλολατρική υφή, την οποία αποτάσσονταν μετά βδελυγμίας. Προκειμένου, λοιπόν, να αποτυπωθεί η διαφοροποίηση των χριστιανών από τα ειδωλολατρικά κατάλοιπα, θεωρήθηκε πως το γέλιο δεν είναι πρόπον όταν ταυτίζεται με την επιπολαιότητα, την ελευθεριότητα των ηθών και τις παρεκτροπές.

Για το θέμα μας ο π. Δημήτριος Ντούπκο, που φυλακίστηκε και βασανίστηκε από το αθεϊστικό καθεστώς της πρώην Σοβιετικής Ένωσης αναφέρει σχετικά (<http://bit.ly/1UGoWG0>):

Ο χριστιανισμός είναι πριν απ' όλα η θρησκεία της χαράς. Το ζήτημα μόνο είναι, πώς εννοούμε τη χαρά; Αν την εννοούμε μ' ένα τρόπο χωμάτινο, τη χαρά της μέθης ή της ακολασίας, ο χριστιανισμός δεν χρειάζεται μια τέτοια χαρά. [...]. Ο χριστιανισμός είναι η θρησκεία της χαράς που νοιώθει κανείς όταν ελευθερώνεται από την αμαρτία. [...]. Τη χαρά της αναστάσεως, από την αμαρτία και το θάνατο, τη χαρά της αιωνιότητας.

Επομένως, το κωμικό στοιχείο μπορεί να είναι συμβατό με τον χριστιανισμό αρκεί να τηρεί τις προϋποθέσεις για καλλιέργεια ταπεινού φρονήματος και απαλλαγή από την αμαρτία. Πιο συγκεκριμένα, η συνειδητοποίηση από τον χριστιανό ότι είναι επιρρεπής σε ολισθήματα και αστοχίες, που ενδέχεται να γίνουν

αφορμές για διακωμώδηση, τον βοηθά να είναι ταπεινός και με πνεύμα συγχωρητικότητας προς τους άλλους. Αποκτά, λοιπόν, την ευαισθησία να αναγνωρίζει την διαχωριστική γραμμή μεταξύ ευθυμίας και ενόχλησης που νοιώθουν οι συνάνθρωποί του από την διακωμώδηση. Σε ένα πρώτο επίπεδο η προσπάθειά του πρέπει να κατατείνει στην αποτροπή έκφρασης σχολίων με προσβλητικό περιεχόμενο και επίφαση μόνο κωμική.

Εξάλλου, πρέπει να αποφευχθεί και μία παράπλευρη συνέπεια του κακού χιούμορ, η υπονόμηση της συνοχής και της ενότητας της ομάδας. Είτε πρόκειται για την οικογένεια, είτε για εργασιακά περιβάλλοντα ή άλλη κοινωνική ομάδα, είναι αναμενόμενο τέτοιας ποιότητας χιούμορ να διαρρηγνύει τις κοινωνικές σχέσεις.

Επίσης, σύμφωνα με την χριστιανική ηθική, η διακωμώδηση δεν πρέπει να αναφέρεται σε συγκεκριμένες σωματικές λειτουργίες – κυρίως σεξουαλικού και όχι μόνο, χαρακτήρα – και να μην έχει ως αντικείμενο ορισμένα μέρη του ανθρωπίνου σώματος. Επίσης, δεν επιτρέπεται να διακωμωδούνται δυσμορφίες ή δυσπλασίες του ανθρώπου που είτε προήλθαν από κάποιο ατύχημα είτε είναι εκ γενετής χαρακτηριστικά. Η σατιρική αναφορά στα παραπάνω χαρακτηρίζεται ως αισχρή και ανάρμοστη.

Στην ορθόδοξη υμνογραφία υπάρχουν χαρμόσυνες εκφράσεις με αφορμή κυρίως την γέννηση και την ανάσταση του Χριστού, όπως: «Εὐφραίνεσθε δίκαιοι, οὐρανοὶ ἀγαλλιᾶσθε, σκιρτήσατε τὰ ὄρη, Χριστοῦ γεννηθέντος», «Τὰ σύμπαντα σήμερον, χαρᾶς πληροῦνται», «χαίρετε λαοὶ καὶ ἀγαλλιᾶσθε», «Χορεύουσιν Ἄγγελοι πάντες ἐν οὐρανῷ, καὶ ἀγάλλονται σήμερον· σκιρτᾷ δὲ πᾶσα ἡ κτίσις», «Τέρπου, χόρευε, καὶ ἀγάλλου Ἱερουσαλήμ», «Δέχου παρ’ ἡμῶν χαρᾶς εὐαγγέλια, τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ».

Αλλά και σε περισσότερο οικείες στιγμές της καθημερινότητας η αυθόρμητη έκφραση της χαράς με αστεία απαντάται σε πολλούς παλαιότερους και σύγχρονους αγίους. Για παράδειγμα, στο γεροντικό⁵ αναφέρεται ένα στιγμιότυπο όπου κάποιος που κυνηγούσε στην έρημο άγρια ζώα, είδε τον ασκητή της ερήμου Μέγα Αντώνιο (251 – 356 μ.Χ.) να αστειεύεται με τους αδελφούς και σκανδαλίστηκε. Θέλοντας ο γέροντας να τον διδάξει ότι είναι ανάγκη πού και πού να συγκαταβαίνει

⁵ Βιβλίο με συλλογές αποσπασμάτων από τους βίους και τις διδαχές των Οσίων Ασκητών.

κανείς στους αδελφούς, τού λέγει: «Βάλε μια σαΐτα στο τόξο σου και τέντωσέ το». Το έκανε εκείνος. Τού λέγει: «Τέντωσέ το πιο πολύ». Και το τέντωσε. Και πάλι τού λέγει: «Ακόμη πιο πολύ». Του απαντά τότε ο κυνηγός: «Αν το τεντώσω υπερβολικά, θα σπάσει το τόξο». «Το ίδιο θα συμβεί», αποκρίθηκε ο όσιος, «και με τους αδελφούς, εάν αγωνίζονται συνεχώς σκληρά, χωρίς καμιά ανάπαυση και αναψυχή. Πρέπει, λοιπόν, πού και πού να συγκαταβαίνουμε στους αδελφούς». Και ο κυνηγός έφυγε πολύ ωφελημένος από τον γέροντα.

Το χιούμορ στη διαφήμιση

Εικόνα 1: Ο διαφημιστής (<http://thedoghousediaries.com/5627>)

Μετάφραση: Με την αγορά των προϊόντων του πελάτη μου θα βοηθηθείτε στην έκφραση της ατομικότητάς σας.

Αν και στο σύγχρονο διαφημιστικό τοπίο η χρήση του χιούμορ θεωρείται αυτονόητη, αν όχι και επιβεβλημένη, στις αρχές του 20ού αιώνα οι αμερικανοί διαφημιστές είναι επιφυλακτικοί απέναντί του. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία το αποφεύγουν γιατί θεωρούν πως γίνεται εύκολα επιθετικό και χυδαίο (Χατζηθωμάς, 2008:18). Είναι από το 1920 και μετά οπότε οι επαγγελματίες του χώρου αλλάζουν άποψη και διαβλέπουν ότι η χρήση χιούμορ στο διαφημιστικό μήνυμα μπορεί να κάνει

περισσότερο ελκυστικό το προϊόν και να διεγείρει το ενδιαφέρον του κοινού στο οποίο απευθύνονται.

Στις δεκαετίες '50 και '60 οι διαφημιστικές εκστρατείες γίνονται ενδιαφέρουσες και διασκεδαστικές αξιοποιώντας με δημιουργικό τρόπο τις δυνατότητες ενός πολλά υποσχόμενου μέσου μαζικής επικοινωνίας, της τηλεόρασης.

Στα χρόνια που ακολουθούν, οι χιουμοριστικές προσεγγίσεις στο διαφημιστικό μήνυμα αποκτούν περισσότερα ερείσματα, καθώς θεωρείται ότι συμβάλλουν στην αποτελεσματικότερη τοποθέτηση του διαφημιζόμενου προϊόντος στη μνήμη των ανθρώπων. Έτσι, δεν αποτελούν σύμπτωση τα αποτελέσματα ερευνών της διαφήμισης - ιδιαίτερα της τηλεόρασης - σύμφωνα με τα οποία το χιούμορ είναι βασικό συστατικό στην συντριπτική πλειοψηφία των διαφημιστικών μηνυμάτων τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς.

Επιχειρώντας να δούμε την επιστημονική βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκε η χρήση του χιούμορ στη διαφήμιση, συναντούμε ξανά τις τρεις θεωρίες (ασυμβατότητας, ανωτερότητας και ψυχικής εκτόνωσης) που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο. Μέσα στο πλαίσιο που έχουν διαμορφώσει αυτές οι θεωρίες, έχουν αναπτυχθεί ορισμένες ταξινομήσεις, οι οποίες διακρίνουν το χιούμορ σε κατηγορίες, εξειδικεύοντας το μηχανισμό δημιουργίας τους, καθώς και τις αντιδράσεις που προκαλούν στους ανθρώπους. Μια τέτοια ανάλυση είναι σημαντική δεδομένου ότι οι διαφημιστές χρειάζεται να γνωρίζουν ποια κατηγορία χιούμορ ενδείκνυται στην κάθε περίπτωση.

Οι τρεις σημαντικότερες ταξινομήσεις, που έχουν χρησιμοποιηθεί στη διαφήμιση, για την ερμηνεία της διαδικασίας γέννησης του χιούμορ, είναι: (Χατζηθωμάς, 2008:23)

- *Η βασισμένη στο σενάριο σημασιολογική θεωρία / ταξινόμηση,*
- *Η ταξινόμηση των κωμικών τύπων και*
- *Η ταξινόμηση των χιουμοριστικών μηνυμάτων*

Ας δούμε ποια είναι τα βασικότερα σημεία καθεμιάς από τις ταξινομήσεις αυτές.

- Η βασισμένη στο σενάριο σημασιολογική κατηγοριοποίηση

Διατυπώθηκε από τον Victor Raskin το 1985 και είναι η πρώτη που προσέγγισε το χιούμορ από γλωσσολογική σκοπιά. Ως εκ τούτου, ασχολείται με το λεκτικό χιούμορ, τις λέξεις που χρησιμοποιούνται στο γραπτό ή προφορικό λόγο και ειδικότερα σε μια αφήγηση ή ένα ανέκδοτο. Ωστόσο, με μια πιο διευρυμένη θεώρηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί και στην ανάλυση εικόνων με χιουμοριστικό περιεχόμενο, δεδομένου ότι συνιστούν κι αυτές μια μορφή γλώσσας με την οποία μεταφέρονται μηνύματα.

Όπως επισημαίνεται στο [λήμμα της Wikipedia για τις θεωρίες του χιούμορ](#) ο Raskin χρησιμοποιεί τον όρο **γλωσσικά σενάρια** για να περιγράψει τις ευρύτερες δομές με σημασιολογικές πληροφορίες που σχετίζονται με κάθε λέξη, όπως τις έχει εσωτερικεύσει ο κάθε ομιλητής. Τα **σενάρια** αυτά εκτείνονται πολύ πιο πέρα από τον ετυμολογικό ορισμό μιας λέξης και περιλαμβάνουν την λεπτομερή γνώση για λεπτές αποχρώσεις της έννοιας, όπως τις έχει νοηματοδοτήσει στο μυαλό του. Αυτό σημαίνει ότι οι ομιλητές μιας συγκεκριμένης γλώσσας μπορεί να διαθέτουν παρόμοια, αλλά όχι ταυτόσημα **σενάρια** για τις λέξεις που επεξεργάζονται από κοινού.

Για να παραχθεί χιούμορ, επομένως, θα πρέπει να συντρέχουν δύο προϋποθέσεις

- Το κείμενο να είναι συμβατό – εξ ολοκλήρου ή εν μέρει – με τα διαφορετικά γλωσσικά σενάρια
- Τα δύο σενάρια, με τα οποία το κείμενο είναι συμβατό, να είναι αντίθετα

Το χιούμορ προκαλείται όταν στο τέλος του κειμένου, το κοινό ωθείται απότομα να αλλάξει νόημα μεταβαίνοντας από το προφανές αρχικό σενάριο, στο αντίθετό του.

Ως παράδειγμα ο Raskin αναφέρει το ακόλουθο ανέκδοτο:

«Είναι ο γιατρός στο σπίτι;» ρώτησε ψιθυρίζοντας ο ασθενής με βρογχίτη.
«Όχι», απάντησε ψιθυριστά η νέα και όμορφη γυναίκα του γιατρού. «Έλα μέσα.»⁶,

⁶ Μετάφραση από το αγγλικό πρωτότυπο που βρίσκεται στο [λήμμα της Wikipedia για τις θεωρίες του χιούμορ](#).

Σ' αυτό το παράδειγμα, τα δύο σενάρια που περιέχονται στο αστείο είναι ο γιατρός και ο εραστής. Η μετάβαση από το ένα στο άλλο προκαλείται από την κατανόησή μας για την ψιθυριστή απάντηση της νέας και όμορφης γυναίκας. Η απάντηση αυτή έχει νόημα μόνο στο σενάριο του εραστή, αλλά δεν έχει κανένα νόημα στο σενάριο του ασθενή, ο οποίος πρόκειται να δει το γιατρό στο σπίτι ή στο γραφείο του.

Συνεπώς, για να προκληθεί χιούμορ χρειάζεται να υπάρξει σύνδεση μεταξύ των δύο σεναρίων που περιέχονται στην ιστορία. Δεν μπορεί κανείς απλά να αντιπαραβάλει δύο παράλογα πράγματα και να τα ονομάσει αστείο, χωρίς να έχει βρεθεί προηγουμένως ένας έξυπνος τρόπος για να τα ενώσει νοηματικά.

Σύμφωνα με τον Raskin υπάρχουν διάφορες κατηγορίες χιουμοριστικών αντιθέσεων, μια ενδεικτική λίστα των οποίων περιλαμβάνει τις εξής: πραγματικά (μη πραγματικά), φυσιολογικά (ανώμαλα), πιθανά (αδύνατα), καλά (κακά), ζωή (θάνατος), άσεμνο (σεμνό), χρήματα (όχι χρήματα), υψηλά (χαμηλά). Οι αντιθέσεις, ως γενεσιουργά αίτια του χιούμορ δεν είναι πολιτισμικώς καθορισμένα, αλλά ένας τρόπος με καθολική ισχύ. Αυτό που διαφοροποιείται όμως ανάλογα με τις πολιτισμικές επιρροές, είναι το περιεχόμενο των αστείων.

- Η ταξινόμηση των κωμικών τύπων

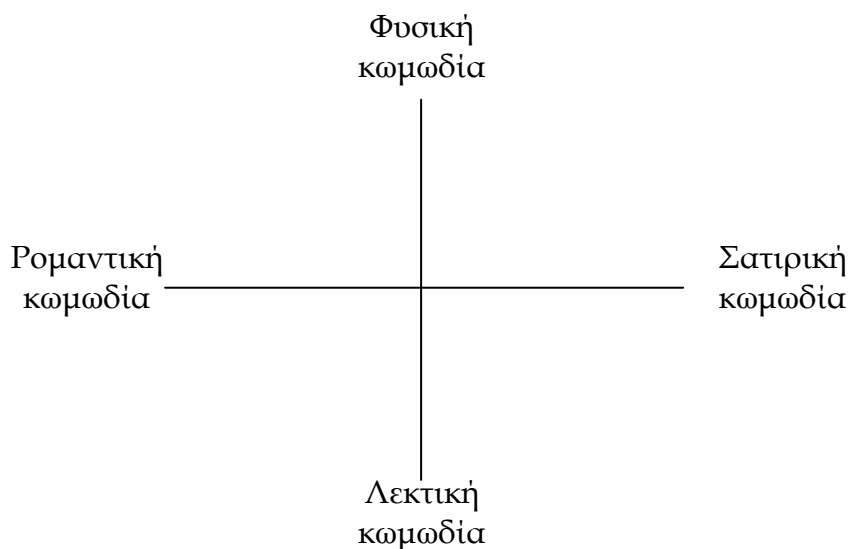
Η Stern κάνει την διάκριση ανάμεσα στο ερέθισμα που πυροδοτεί το χιούμορ και το οποίο ονομάζει κωμωδία και την ανταπόκριση σ' αυτό, που είναι το γέλιο. Η τυπολογία που προτείνει για την ταξινόμηση των χιουμοριστικών διαφημίσεων αποτυπώνεται σε ένα σχεδιάγραμμα με δύο κάθετους μεταξύ τους άξονες. Στη μία άκρη του κάθετου άξονα απεικονίζεται η φυσική κωμωδία, που οφείλεται στην κίνηση, ενώ στην άλλη άκρη βρίσκεται η λεκτική κωμωδία που εκφράζεται μέσω της ομιλίας. Ένα παράδειγμα φυσικής κωμωδίας που μπορούμε να αναφέρουμε είναι ο Gummy Bear, ο πρωταγωνιστής της διαφήμισης γνωστής εταιρείας αλλαντικών. Ένα αξιαγάπητο πλάσμα, που τραγουδάει, χορεύει και υπόσχεται να είναι καλό παιδί, άριστος μαθητής αρκεί το παριζάκι του να είναι συγκεκριμένης μάρκας. Οι ραδιοφωνικές διαφημίσεις αποτελούν παραδείγματα λεκτικής κωμωδίας διότι «χτίζονται» πάνω στις φωνές γνωστών - κυρίως κωμικών - ηθοποιών.

Ο οριζόντιος άξονας έχει στο ένα του άκρο τη ρομαντική κωμωδία που εκφράζει την επιθυμία να μοιραστούμε τη χαρά και στο άλλο, τη σατιρική κωμωδία που στοχεύει στη γελοιοποίηση.

Στη ρομαντική κωμωδία επιχειρείται να δημιουργηθεί ένας συναισθηματικός δεσμός ταύτισης των αποδεκτών του διαφημιστικού μηνύματος με τους πρωταγωνιστές της ιστορίας. Τέλος, στις διαφημίσεις που χαρακτηρίζονται από σατιρική κωμωδία οι θεατές γελούν στο τέλος σε βάρος των πρωταγωνιστών.

- Η ταξινόμηση των χιουμοριστικών μηνυμάτων

Η ταξινόμηση αυτή αναπτύχθηκε από τον Speck ως μια τυπολογία που περιγράφει τους γνωστικούς, συναισθηματικούς και διαπροσωπικούς μηχανισμούς που προκαλούν το χιούμορ. Σύμφωνα με τον Speck το χιούμορ προκύπτει ως αποτέλεσμα τριών διαδικασιών, της επίλυσης ασυμφωνίας, της συναισθηματικής διέγερσης – ασφάλειας και της χιουμοριστικής υποτίμησης. Η επίλυση ασυμφωνίας αναλύθηκε στο σχετικό κεφάλαιο των θεωριών του χιούμορ, οπότε δε θα επεκταθούμε.

Σχήμα 1: Ταξινόμηση των κωμικών τύπων από τη Stern

Με τη διαδικασία της συναισθηματικής διέγερσης – ασφάλειας στο πρώτο στάδιο ενεργοποιούνται στο κοινό αρνητικά φορτισμένα συναισθήματα (δυστοχία, θυμός, φόβος, περιφρόνηση), που με τη σειρά τους προκαλούν αίσθημα ανασφάλειας. Σύντομα όμως γίνεται αντιληπτό ότι δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας. Το χιούμορ δίνει τη δυνατότητα στο άτομο να μεταφράσει με θετικό τρόπο το ερέθισμα,

να αποσύρει τα αρνητικά συναισθήματα ώστε να επικρατήσει τελικά η αίσθηση της ασφάλειας και της ανακούφισης. Έτσι, η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει μια έντονη συναισθηματική ταύτιση με κάποιον που βρίσκεται στο χείλος της καταστροφής και ο οποίος συνήθως είναι ένας χαρακτήρας βγαλμένος από την καθημερινότητα του κοινού (Χατζηθωμάς, 2008:36). Με κάποιο χαρούμενο / παιχνιδιάρικο σημάδι σηματοδοτείται η αναίρεση του άσχημου προμηνύματος και έπεται η λύτρωση του ήρωα.

Στην τρίτη και τελευταία διαδικασία της χιουμοριστικής υποτίμησης υπάρχουν τρεις εμπλεκόμενοι, αυτός που λέει το αστείο, αυτός που το ακούει και το θύμα. Αυτός που λέει το αστείο επιτίθεται με χιουμοριστικό κίνητρο στο θύμα, ενώ οι παρευρισκόμενοι γελάνε επικροτώντας τον επιτιθέμενο.

Το χιούμορ στην εκπαίδευση

Οι Η.Π.Α. φαίνεται να είναι πρωτοπόρες σήμερα στην ενασχόληση με τη μελέτη του χιούμορ. Στην χώρα πέραν του Ατλαντικού από το 1988 εκδίδεται το περιοδικό Humor: International Journal of Humor Research, στο οποίο δημοσιεύονται θεωρητικές και εμπειρικές μελέτες για το

Ένας πατέρας ζήτησε από τον Αρίστιππο να διδάξει τον γιο του. Ο φιλόσοφος ζήτησε ως αμοιβή 500 δραχμές. Ο πατέρας θεώρησε υπερβολικό το ποσό. «- Με τόσα χρήματα» είπε, «θα μπορούσα να αγοράσω ένα ζώο.» «-Αγόρασε» είπε ο Αρίστιππος, «κι έτσι θα έχεις δύο.»

χιούμορ από διάφορα επιστημονικά πεδία όπως η Ψυχολογία, Κοινωνιολογία, Ανθρωπολογία, Φιλοσοφία, Γλωσσολογία, Ιστορία και άλλες επιστήμες Υγείας και Αγωγής. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται τα τελευταία χρόνια από την Ιατρική, την Ψυχολογία και τη Λογοθεραπεία στην χρήση του χιούμορ για την υποστήριξη ατόμων με χρόνιες και σπάνιες παθήσεις.

Όσον αφορά ειδικότερα την Παιδαγωγική Ψυχολογία, αυτή ασχολείται με το θέμα του χιούμορ ήδη από το 1960, εξετάζοντας κυρίως την επίδρασή του στη γενικότερη εκπαιδευτική διαδικασία και τη μετάδοση της γνώσης.

Στην ελλαδικό χώρο υπάρχει σχετική απουσία μελετών για την ένταξη ή όχι του χιούμορ ως εργαλείου στην εκπαίδευση. Στην ελληνική εκπαιδευτική κοινότητα φαίνεται ότι δεν είναι ακόμη ώριμη η σκέψη για την συστηματική ένταξη του χιούμορ στη μαθησιακή διαδικασία. Υπάρχουν δυσκολίες, έλλειψη ελληνικής βιβλιογραφίας, αλλά κυρίως οι πάγιες αντιλήψεις για το εκπαιδευτικό έργο και το πώς αυτό πρέπει να διεκπεραιώνεται στη σχολική αίθουσα. Τα ερωτήματα είναι υπαρκτά για το διδακτικό προσωπικό σχετικά με το σε ποιο βαθμό, ποια διαδικασία και κάτω από ποιες προϋποθέσεις το σχολείο, όλων των βαθμίδων, μπορεί να εντάξει, να αποδεχθεί και να αξιοποιήσει το χιούμορ στην εκπαιδευτική πρακτική ώστε να παραχθεί καλύτερο έργο συνολικότερα.

Επίσης, πρέπει να απαντηθούν ερωτήματα όπως:

- Η διδασκαλία και το χιούμορ είναι έννοιες συμβατές με την εκπαιδευτική διαδικασία;
- Πρέπει να αποτελεί στοιχείο της παιδαγωγικής πρακτικής;
- Βελτιώνει ή όχι το κλίμα της τάξης;
- Προσελκύει το ενδιαφέρον των μαθητών ή όχι;
- Βοηθάει τους μαθητές στη μάθηση;
- Μειώνει το φυσιολογικό άγχος των μαθητών, ιδιαίτερα κατά την περίοδο των εξετάσεων;
- Ποια είναι τα όρια του χιούμορ;

Επιπροσθέτως, τα ζητήματα που αναδύονται σχετικά με το χιούμορ πρέπει να εξεταστούν σε συνδυασμό και με άλλες πτυχές της διδασκαλίας, προκειμένου να μη χαθεί η πολυπλοκότητα και η αλληλεξάρτηση και των άλλων παραμέτρων της εκπαιδευτικής πράξης. Το χιούμορ στην εκπαιδευτική διαδικασία αποτελεί, όπως έχει ήδη αναφερθεί, έναν νέο χώρο εφαρμογής και ως εκ τούτου, χρήζει διεξοδικής ανάλυσης.

Το σχολείο, σύμφωνα με την Κοινωνιολογία, συνιστά σημαντικό παράγοντα κοινωνικοποίησης του ατόμου, όπως και η οικογένεια, η εκκλησία, ο στρατός, το εργασιακό περιβάλλον, οι φίλοι, τα μέσα ενημέρωσης και γενικά κάθε συναναστροφή και κοινωνική επαφή. Καθένας από τους παραπάνω τυπικούς φορείς

και άτυπες ομάδες επηρεάζει και διαμορφώνει σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό τη συμπεριφορά και τις αξίες του ατόμου και ολοκληρώνει την κοινωνικότητα.

Ο σχολικός χώρος – όπως, εξάλλου, και η εκκλησία, ο στρατός ή οι επιχειρήσεις - ταυτίζεται στη συνείδηση των ανθρώπων με τη σοβαρότητα και την αυστηρότητα. Το σχολείο κινείται σε ένα παραδοσιακό πλαίσιο σοβαρότητας γιατί έχει τυπικές διαδικασίες, νόρμες και κανόνες, ωρολόγιο πρόγραμμα, διδακτέα ύλη που πρέπει να αναλυθεί και να εξεταστεί, έχει δραστηριότητες και δράσεις που γίνονται σε συνεργασία με άλλους επίσημους φορείς του κράτους. Οι μέχρι τώρα έρευνες αναδεικνύουν τη σχετική απουσία του χιούμορ από τη σχολική πραγματικότητα, αν και δεν λείπει τελείως. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι η σοβαρότητα στο σχολείο αφορά στη διδακτική πρακτική και όχι στις ώρες διαλείμματος, εκδρομών, εορτών κ.λπ. Άλλωστε η ηλικία των παιδιών και των εφήβων είναι τέτοια που το χιούμορ και το γέλιο εμφανίζονται αυθόρμητα και με πολύ μεγάλη συχνότητα, μεγαλύτερη εκείνης των ενηλίκων. Η ορμή της νιότης είναι τέτοια που είναι δύσκολο να ανακοπεί η ροπή προς το γέλιο και τα πειράγματα.

Μπορεί να υπάρξει όμως κάποια συμβατότητα μεταξύ χιούμορ και διδασκαλίας; Ιστορικά το χιούμορ είχε θέση στο σχολείο μόνο έξω από τη σχολική αίθουσα, κατά τη διάρκεια των περιπάτων και των διαλειμμάτων. Οι εκπαιδευτικοί, από την πλευρά τους, θεωρούσαν την ύπαρξη του χιούμορ ως στοιχείου που ερχόταν σε αντίθεση με την αναγκαία σοβαρότητα του ρόλου τους. Υπήρχε, δηλαδή, και υπάρχει ακόμη εν πολλοίς, μια φαινομενική αντίθεση ανάμεσα στη διδασκαλία και την εύθυμη διάθεση. Η αντίθεση πηγάζει από βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις ότι το γέλιο και η ευθυμία θα εκτροχιάσουν την εκπαιδευτική διαδικασία και θα στρέψουν το ενδιαφέρον σε αλλότριους της μάθησης στόχους.

Το υπόστρωμα αυτών των ιδεών ανάγεται στην εκκλησιαστική εκπαίδευση του 17^{ου} αιώνα και διατηρήθηκε και στο εκπαιδευτικό μοντέλο του σχολείου – στρατώνα, που εδραιώθηκε κατά το 19^ο αιώνα. Υπό το πρίσμα αυτών των απόψεων η διδασκαλία χαρακτηρίζεται από σοβαρότητα, τυπικότητα, επίδειξη της αναγκαίας προσοχής από όλους, επίλυση των όποιων αποριών, παροχή βοήθειας για την κατανόηση των μαθησιακών αντικειμένων, προγραμματισμό, οργάνωση, στοχοθεσία, οριοθέτηση κανόνων, νοητική προσπάθεια, εργασία και επιστημοσύνη.

Επομένως, το σχολικό πλαίσιο δεν επιτρέπει στο χιούμορ να έχει ρόλο κατά τη διάρκεια του εκπαιδευτικού έργου.

Οι παραδοσιακές αυτές απόψεις άρχισαν σταδιακά να μεταβάλλονται κατά τη δεκαετία του 1970, όταν το θέμα απασχόλησε πιο σοβαρά τις Επιστήμες της Αγωγής σε συνάφεια με τα νέα ερευνητικά δεδομένα που προέκυψαν κυρίως από τους χώρους της Ψυχολογίας και της Ιατρικής. Τούτου δοθέντος, αρκετοί εκπαιδευτικοί άρχισαν να υιοθετούν μια πιο ελαστική μορφή διδασκαλίας ή τουλάχιστον λιγότερο άκαμπτη και αυστηρή. Το νέο στοιχείο που πρωτοεμφανίζεται στους εκπαιδευτικούς είναι η ιδέα ότι η διδασκαλία δεν αποτελεί μόνο περιεχόμενο και αυστηρή λειτουργία, αλλά προπάντων σχέση. Αν αυτή είναι καλή, τότε το περιεχόμενο της μάθησης κατακτάται επιτυχώς. Αν η σχέση δεν είναι καλή, οι προσδοκίες για ευοίωνα μαθησιακό αποτέλεσμα κινδυνεύουν να ματαιωθούν. Για να είναι καλή μια σχέση, πρέπει να διέπεται από οικειότητα, φιλικότητα, κατανόηση, δικαιοσύνη και αίσθηση του χιούμορ.

Ωστόσο, η επιδίωξη της ένταξης του χιούμορ στην εκπαιδευτική διαδικασία δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά θα πρέπει να συμβάλει στη διαμόρφωση θετικού κλίματος που με τη σειρά του πιστεύεται ότι θα οδηγήσει σε ενίσχυση του ενδιαφέροντος για μάθηση και καλύτερες επιδόσεις.

α) Το χιούμορ του εκπαιδευτικού

Θέλοντας να αναλύσουμε διεξοδικότερα το θέμα του χιούμορ στο σχολικό περιβάλλον, θα πρέπει να αναφέρουμε και το πώς εισήχθη ως έννοια και ως πρακτική στις σύγχρονες κοινωνίες. Από το σχολείο - στρατώνα του 19^{ου} αιώνα βρισκόμαστε να αναλύουμε τη σημερινή πραγματικότητα. Η τωρινή εικόνα είναι εντελώς διαφορετική από εκείνη την περίοδο τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο όσο και στην Ελλάδα. Τα σχολικά περιβάλλοντα διεθνώς - τουλάχιστον σ' αυτά του αναπτυγμένου κόσμου - έχουν κατακτήσει ένα δημοκρατικό τρόπο λειτουργίας. Δε μοιάζουν με στρατώνες, δεν επικρατεί απόλυτη και βάνανση πειθαρχία, τουναντίον πλείστα από αυτά, λειτουργούν με την ελευθερία επιλογής προγράμματος σπουδών και συγγραμμάτων, ξέχωρα από αυστηρούς κανόνες που θεσπίζονται από τα αρμόδια υπουργεία. Η διαφοροποίηση περιλαμβάνει και την υιοθέτηση

χαλαρότερης συμπεριφοράς και την ενδυνάμωση του χιούμορ στην εκπαιδευτική πρακτική.

Ερευνητικά παρατηρείται ότι οι δάσκαλοι μικρότερων στην ηλικία μαθητών χρησιμοποιούν πιο πολύ το χιούμορ απ' ό,τι οι καθηγητές της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Ασφαλώς, η μορφή του χιούμορ που χρησιμοποιείται εξαρτάται από την προσωπικότητα του εκπαιδευτικού και το πώς εκλαμβάνει το ρόλο του. Η εικόνα που θέλει να προβάλει ως προς τη σοβαρότητα του ρόλου του σε συνδυασμό με τη δυσκολία επίτευξης ελέγχου και πειθαρχίας, διαμορφώνουν μια επιφυλακτική στάση απέναντι στη χρήση του χιούμορ. Επιπλέον, ο κίνδυνος αυτογελοιοποίησης ενδέχεται να τον αποθαρρύνει από την ιδέα να προσθέσει χιουμοριστικά στοιχεία στη διδασκαλία του.

Ωστόσο, υπάρχει περίπτωση να χρησιμοποιηθεί χιούμορ από τον εκπαιδευτικό για να διατηρηθεί και να ενισχυθεί η θέση εξουσίας του. Είναι πιθανό, δηλαδή, να γίνει χρήση επιθετικού χιούμορ με στόχο την ταπείνωση, την προσβολή και την υποτίμηση του μαθητή. Τα φαινόμενα αυτά δεν έλειπαν και – δυστυχώς – εξακολουθούν να μη λείπουν και από την ελληνική σχολική πραγματικότητα.

Θα θέλαμε στο σημείο αυτό να επισημάνουμε ότι η εισαγωγή του χιούμορ και η χρήση του από την πλευρά των εκπαιδευτικών προήλθε όχι μόνο από τη συμβολή των ευρημάτων των Επιστημών Αγωγής και της Ιατρικής, αλλά και από μια γενικότερη αλλαγή στάσης και νοοτροπίας.

Ακόμη και πριν τη μετάβαση από ένα σχολικό περιβάλλον πειθαρχίας και αυστηρότητας στις σχολικές διαδικασίες σ' ένα περισσότερο ελεύθερο, ψήγματα χιούμορ ήταν πάντα εκεί, περισσότερο όμως στην πλευρά των μαθητών, αρκετά λιγότερο, αν όχι ανύπαρκτο, στους εκπαιδευτικούς. Οι τελευταίοι στέκονταν στο ύψος της εξουσιαστικής τους «αυθεντίας» χωρίς πολλά περιθώρια αμφισβήτησης.

Σταδιακά, όμως, το γενικότερο οικονομικοκοινωνικό περιβάλλον άρχισε να αλλάζει και να αντιμετωπίζει την εκπαίδευση με διαφορετικό τρόπο. Κινήματα πολιτικά, ιδέες για εκδημοκρατισμό και περισσότερη ελευθερία, κατακτήσεις στο συνδικαλιστικό χώρο, νέες θεωρίες περί εκπαίδευσης, καθώς και ένα τεράστιο σύνολο ιδεών, ερευνών και διαφόρων κοινωνικών ζυμώσεων, απαίτησαν τη γενικότερη αλλαγή νοοτροπίας. Η απαίτηση για αλλαγή διαχύθηκε σε πολλούς τομείς της

δημόσιας ζωής και συμπαρέσυρε το σχολείο και το Πανεπιστήμιο. Καινοφανείς ιδέες περί εκδημοκρατισμού πήραν «σάρκα και οστά» με την εισαγωγή εκλογικών διαδικασιών για την επιλογή εκπροσώπων των μαθητών, αλλάζοντας την εικόνα του σχολείου.

Η συνολική αυτή τάση αλλαγών και εκδημοκρατισμού, η νέα πνοή στις μεθόδους διδασκαλίας που επιβάλλουν την ενεργό μαθητική συμμετοχή, η ολοένα και μεγαλύτερη χαλαρότητα στο σχολικό πλαίσιο, ήταν η μία όψη. Γιατί σταδιακά άρχιζαν να παρουσιάζονται στο σχολείο φαινόμενα παραβατικής συμπεριφοράς των μαθητών και αδυναμίας τήρησης ενός στοιχειώδους επιπέδου κανόνων. Ακόμη και οι πλάκες προσέλαβαν σε κάποιες περιπτώσεις μια προβληματική έως και επικίνδυνη για τη ζωή ορισμένων μαθητών, μορφή.

β) Το μαθητικό χιούμορ

Το χιούμορ και το γέλιο είναι από τα χαρακτηριστικότερα γνωρίσματα των παιδιών. Οι μαθητές γελούν με το παραμικρό και διασκεδάζουν με αστεία, ανέκδοτα, λογοπαίγνια, φάρσες, μορφασμούς κ.τ.ό. Τα παιδιά χρησιμοποιούν το χιούμορ και για να αναδειχθούν στις παρέες τους. Μαθητές με χιούμορ απολαμβάνουν την αποδοχή από τους συμμαθητές τους. Ακόμη μεγαλύτερη αποδοχή έχουν όσοι είναι προικισμένοι με ιδιαίτερο χάρισμα να δημιουργούν χιουμοριστικές καταστάσεις και να προκαλούν άφθονο γέλιο με τα αστεία, τις μιμήσεις και τις πλάκες τους. Συνήθως, βέβαια, διασπούν την προσοχή στο μάθημα και έρχονται συχνά σε προστριβές με τους εκπαιδευτικούς και τη διεύθυνση του σχολείου, χωρίς απαραίτητα να το κάνουν επίτηδες. Είναι ίδιον του χαρακτήρα τους και πολύ συχνά πρόκειται για άτομα με εξαιρετική ευφυΐα που συνήθως παροτρύνονται να αξιοποιήσουν το ταλέντο τους και επαγγελματικά.

Οι μαθητές ασχολούνται με διάφορους τύπους αστεϊσμών:

- τυχαίο περιστατικό ή αστείο το οποίο προκαλείται κάποιες φορές και ακούσια από μαθητή, καθηγητή ή άλλο πρόσωπο μέσα στη σχολική κοινότητα.
- το γενικά ανόητο χιούμορ με σκοπό την ευθυμία και το γέλιο μέσα από σχόλια, γκριμάτσες, αναστροφή λέξεων, διάφορες εικόνες, γαργαλητά, μιμήσεις, πειράγματα μεταξύ τους κ.λπ.

- το στοχευμένο χιούμορ, δηλαδή αυτό στο οποίο κάποιος μαθητής γίνεται στόχος άλλων συμμαθητών.

Άλλο ένα φαινόμενο της μαθητικής πρακτικής σε σχέση με το χιούμορ είναι η εφεύρεση και χρήση διαφόρων επιθέτων για να χαρακτηρίσουν τους καθηγητές τους. Αυτά τα παρατσούκλια εφευρίσκονται ως απόρροια συγκεκριμένων ιδιοτήτων ή του γενικότερου τρόπου συμπεριφοράς των εκπαιδευτικών. Διάφοροι τύποι καθηγητών αποδίδονται με ποικίλους όρους όπως π.χ. σπασίκλας, φωνακλάς, ο βεβαίως – βεβαίως της γνωστής ελληνικής ταινίας κ.τ.ό. Συνηθισμένο κίνητρο για να επιλεγεί και να αποδοθεί κάποιο παρατσούκλι είναι η κακή, κατά τη γνώμη των μαθητών πάντα, συμπεριφορά του εκπαιδευτικού, η αυστηρότητά του σε συνδυασμό με άλλα γνωρίσματα που δεν είναι αποδεκτά. *Τα παρατσούκλια έχουν χιούμορ επειδή κατά κανόνα συνδέουν δύο διαφορετικές οπτικές του εκπαιδευτικού (βλ. θεωρία ασυμβατότητας): από τη μια πλευρά, είναι ο «κανονικός», ο «δυνατός» εκπαιδευτικός που (υποτίθεται ότι) έχει αξιοπρέπεια και κύρος και, από την άλλη, η ανόητη, αναποτελεσματική εκδοχή του, την οποία δημιουργεί το συνήθως σαρκαστικό και προσβλητικό παρατσούκλι (Χανιωτάκης, 2010: 155-156).* Παρατσούκλια όμως αποδίδουν οι μαθητές και μεταξύ τους.

Αυτές οι μορφές χιούμορ εξυπηρετούν ψυχολογικές ανάγκες των μαθητών, οι οποίοι έχουν την τάση να αντιταχθούν στην εξουσία των μεγάλων (γονέων, δασκάλων, καθηγητών κ.λπ.). Θέλουν συχνά τη μέγιστη αυτονομία στις ενέργειές τους, η αίσθηση της δύναμης τους συναρπάζει και δε χάνουν ευκαιρίες για χαλάρωση και ικανοποίηση του Εγώ. Επιδιώκουν τη σύγκρουση με το οργανωμένο πλαίσιο κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς που προβάλλει το σχολείο. Και το κάνουν με το να διακωμωδήσουν και να αμφισβητήσουν την εξουσία του εκπαιδευτικού, το σχολικό κατεστημένο και καθετί που τους καταπιέζει.

Το γέλιο και η χαλαρή διάθεση είναι μια μορφή διεξόδου από το εντατικό διδακτικό πρόγραμμα, τις υποχρεώσεις τους ως μαθητών και τον κόπο από τη συμμετοχή τους σε εξωσχολικές δραστηριότητες. Ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης, ίσως είναι και επιβεβλημένο να δημιουργείται μια πιο ευχάριστη και χαλαρή αντιμετώπιση της διδακτικής διαδικασίας. Άλλωστε, σήμερα πολλά παιδιά βιώνουν προβλήματα που πηγάζουν από την οικονομική δυσπραγία ή και σε συνδυασμό με

τη διάλυση οικογενειακών δεσμών. Οπότε είναι προτιμότερο το σχολικό περιβάλλον να αναπτύξει και να ενσταλάξει, εκ νέου, μορφές αλληλεγγύης και αγάπης μεταξύ των ανθρώπων σε μια κοινωνία που βάλλεται ποικιλοτρόπως.

Για παράδειγμα, τα ολοένα και συχνότερα κρούσματα ενδοσχολικής βίας μεταξύ των μαθητών, δείγματα κι αυτά μιας εποχής κατάρρευσης όλων των πανανθρώπινων αξιών και των ηρωικών προτύπων. Αντικρίζοντας τα όσα διαδραματίζονται σε παγκόσμια κλίμακα, αλλά και στη χώρα μας, αναρωτιόμαστε τι συνέβη ξαφνικά: Τα παιδιά έχασαν το χιούμορ τους; Γιατί αντικατέστησαν το γέλιο με τη βία; Είναι δυνατόν ν' αφεθούν έρμαιο σκοτεινών αντιλήψεων, δομών και δυνάμεων; Τα ερωτήματα αυτά απαιτούν απαντήσεις, οι οποίες όμως δεν αποτελούν αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Επανερχόμενοι στο θέμα του χιούμορ στη σχολική πραγματικότητα, θα θέλαμε να επισημάνουμε μερικά ακόμη στοιχεία. Η καθημερινότητα στο χώρο του σχολείου δεν είναι εύκολη ούτε για τους εκπαιδευτικούς ούτε για τους μαθητές. Υπάρχει το άγχος, η εγρήγορση, η επιδίωξη για μεγιστοποίηση της προσοχής, το στρες των εξετάσεων, η ανταγωνιστικότητα, η προσπάθεια για αποδοτικότητα και από τους δύο εμπλεκόμενους. Η εισαγωγή του χιούμορ στη στρεσογόνα σχολική αίθουσα, όπως είπαμε, δεν έγινε από μόδα ή στην τύχη. Εισήχθη ως αντίβαρο και ως αντίδοτο στην όλη διαδικασία, καθώς αποτελούσε και απαίτηση της σύγχρονης ανταγωνιστικής εποχής. Αυτό όμως που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι το χιούμορ δεν είναι ένας αυτόματος μηχανισμός, με τη βοήθεια του οποίου θα αρχίσει να βελτιώνεται το κλίμα στην τάξη, θα μειωθεί το άγχος και συνακόλουθα θα αυξηθεί το ενδιαφέρον των μαθητών και η αποδοτικότητά τους. Η επισήμανση αυτή δεν πρέπει να περάσει απαρατήρητη.

Πράγματι, η παρουσία του χιούμορ επηρεάζει προς το καλύτερο την απόδοση των μαθητών, αυξάνοντας την προσοχή και τη νοητική εγρήγορση, βελτιώνοντας την αυτοσυγκέντρωση και τα κίνητρα για μάθηση. Η εμπειρία έχει δείξει ότι είναι προτιμότερο να υπάρχει έστω και ελάχιστο χιούμορ παρά να μην υπάρχει καθόλου. Το ζητούμενο από πλευράς εκπαιδευτικών είναι να επιτευχθεί ο βέλτιστος δυνατός συνδυασμός επάρκειας και ικανοτήτων, σοβαρότητας και αληθινού, υγιούς

ενδιαφέροντος για το μαθητή. Όταν όλα αυτά διανθίζονται με μικρές δόσεις χιούμορ, το αποτέλεσμα συγκεντρώνει περισσότερες πιθανότητες να είναι ευνοϊκό.

Η σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών στο σχολείο εμπλέκει ασφαλώς και το περιεχόμενο της διδακτέας ύλης κάθε γνωστικού αντικειμένου. Όταν η σχέση είναι αρμονική, η πρόσληψη των γνώσεων και η κατανόηση των μαθησιακών αντικειμένων, γίνεται, κατά τεκμήριο, ευκολότερα και πιο ουσιαστικά. Στοιχεία εγγύτητας, καλοσύνης, κατανόησης και αποδοχής, υποστήριξης και ενθάρρυνσης βελτιώνουν το κλίμα στην αίθουσα. Τα αντίθετα διαταράσσουν το καλό κλίμα και δεν προάγουν τη γνώση.

Η προηγούμενη αναφορά έγινε για να καταδείξει την αναγκαιότητα και άλλων παραγόντων επιτυχίας στη σχολική πραγματικότητα. Το χιούμορ μπορεί να ιδωθεί ως εργαλείο που έχει υποβοηθητικό ρόλο στην προσέλκυση του ενδιαφέροντος και της προσοχής του μαθητή και όχι ως αυτοσκοπός. Με το χιούμορ στη φαρέτρα του ο εκπαιδευτικός προσπαθεί να μειώσει την ανία και να εντείνει το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων. Ωστόσο, ο τρόπος που διδάσκει κάθε εκπαιδευτικός είναι μοναδικός, δεν υπάρχουν έτοιμες συνταγές και η ενεργός μαθητική συμμετοχή αποτελεί πρόκληση και ζητούμενο.

Ένα ακόμη σοβαρό θέμα αφορά τις εξεταστικές διαδικασίες που προβλέπονται σε επιμέρους στάδια της σχολικής ζωής. Ιδιαίτερως σε εξετάσεις με βαρύνουσα σημασία (όπως είναι οι πανελλαδικές), απαιτείται καλή οργάνωση του χρόνου και ενθάρρυνση από σημαντικούς άλλους. Το γέλιο κι εδώ μπορεί να λειτουργήσει αγχολυτικά. Μερικά αστεία ανέκδοτα, μια κωμωδία στην τηλεόραση, ευχάριστα ομαδικά παιχνίδια (όπως η παντομίμα) αποτελούν τονωτικά διαλείμματα από τη σκληρή προετοιμασία. Σπουδαίο ρόλο, επίσης, διαδραματίζει η επιδίωξη οι εξεταζόμενοι να βοηθηθούν να διαχειριστούν με θετικό τρόπο ενδεχόμενη αποτυχία. Βρισκόμαστε, δυστυχώς, όλη η κοινωνία σε αμηχανία και λύπη όταν νέοι άνθρωποι φθάνουν στην αυτοκτονία επειδή απέτυχαν σε κάποια εξεταστική διαδικασία.

Χιούμορ και πολιτική

Στο επίκεντρο χιουμοριστικών σχολίων και καυστικής σάτιρας βρίσκονται πολύ συχνά πρόσωπα της πολιτικής ζωής σε όλες τις χώρες του κόσμου, με εξαίρεση αντιδημοκρατικά

καθεστώτα που φιμώνουν την ελευθερία έκφρασης. Έτσι ανέκδοτα, γελοιογραφίες μέχρι και μορφές κινουμένων σχεδίων επιστρατεύονται για να εκφράσουν από απλή χιουμοριστική διάθεση μέχρι ανελέητη κριτική στους πολιτικούς και τη δράση τους.

Στην Αθηναϊκή Δημοκρατία του 5^{ου} π.Χ. αιώνα, που θεωρείται πρότυπο πολιτικής οργάνωσης, η σάτιρα αναπτύχθηκε και άνθισε έχοντας ως σκοπό την άσκηση αυστηρής κριτικής στα τεκταινόμενα της εποχής. Είναι λογικό οι πολιτικοί που καθορίζουν την πορεία μιας χώρας στον τομέα της άμυνας, της οικονομίας, της εκπαίδευσης, της έρευνας και της κοινωνικής πρόνοιας – για να ονομάσουμε μερικούς - να δέχονται τα ... «πυρά» του χιούμορ ως μια μορφή αντίδρασης στις αποφάσεις τους.

Από τη σκοπιά του πολιτικού, το χιούμορ έχει στόχο από τη μια μεριά να αναδείξει την ευφυΐα του και ταυτοχρόνως να πλήξει την δημόσια εικόνα ή την ταυτότητα των πολιτικών του αντιπάλων, χωρίς να παραβιάζει τους κανόνες της κοινοβουλευτικής συμπεριφοράς (Tsakona, 2009). Επιπλέον, μία ακόμη κοινωνική λειτουργία του χιούμορ είναι να αποσπά την προσοχή του πληθυσμού από τα σημαντικά θέματα που συζητιούνται στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες. Ωστόσο, η προσπάθεια χρήσης χιούμορ από έναν πολιτικό ενδέχεται να μην έχει το αποτέλεσμα που ο ίδιος επιθυμεί για πολλούς λόγους. Για παράδειγμα, μπορεί να έχει χάσει την αξιοπιστία του λόγω ανακόλουθων με τις προεκλογικές δεσμεύσεις αποφάσεων ή γιατί το κλίμα που επικρατεί στην κοινωνία δε δείχνει ανοχή στη διακωμώδηση θεμάτων ζωτικής σημασίας.

Μια άλλη διάσταση σχετίζεται με τον περιορισμό της χιουμοριστικής διάθεσης σε ορισμένους πολιτικούς που με αίσθημα ευθύνης κυβερνούν μια χώρα. Αισθανόμενοι την πίεση που απορρέει από την κοινή γνώμη, τις ευθύνες και την

*Διάλογος μεταξύ μιας κυρίας βουλευτού του
Εργατικού Κόμματος και του Τσώρτσιλ στη
Βουλή των Κοινοτήτων.*

- *Αν ήσασταν ο σύζυγός μου, θα σας πρόσφερα ένα φλιτζάνι τσάι με δηλητήριο.*
- *Αν ήσασταν η γυναίκα μου, θα το έπινα.*

υποχρέωση επίλυσης δύσκολων προβλημάτων κατά την άσκηση της εξουσίας, το χιούμορ φαίνεται να φθίνει στην προσωπική τους ζωή. Έχει παρατηρηθεί ότι τα άτομα που κατέχουν ανώτερες θέσεις, θέσεις εξουσίας, γελούν λιγότερο από τα άτομα που βρίσκονται σε κατώτερες θέσεις. Πάντως, οι άνθρωποι με εξουσία και οι διανοούμενοι είναι καλό να χρησιμοποιούν τη λυτρωτική δύναμη του χιούμορ προκειμένου να απαλλαγούν από τη σοβαρότητα με την οποία έχουν χρεωθεί προκαταβολικά, και να ξεφύγουν από την έπαρση και το στόμφο. (Ντινόπουλος, 2015:13)

Το χιούμορ στη συμβουλευτική διαδικασία

Η χρησιμότητα του χιούμορ στη συμβουλευτική διαδικασία μπορεί να εντοπιστεί εναργέστερα σε δύο επίπεδα. Αφενός μεν, στην ικανότητα του συμβούλου να δημιουργεί ένα θερμό και φιλικό κλίμα στην επικοινωνία του με τον συμβουλευόμενο. Αφετέρου, δε, στην ενδυνάμωση του αποδέκτη της συμβουλευτικής αρωγής να εντοπίζει θετικές ή ακόμη και διασκεδαστικές πτυχές στις αντίξοες καταστάσεις που βιώνει, με απώτερο σκοπό να αντιμετωπίζει με μεγαλύτερη ευχέρεια και αισιοδοξία την ίδια του τη ζωή.

Σχετικά με το πρώτο επίπεδο, σε ποιοτική έρευνα που διεξήχθη στον ελλαδικό χώρο μέσω συνεντεύξεων με 12 συμβούλους (Ξηνταροπούλου, 2012:2), τα κυριότερα ευρήματα συνοψίζονται στα παρακάτω:

- α) οι σύμβουλοι πράγματι αξιοποιούν τα οφέλη που προσφέρει το χιούμορ για την επίτευξη συγκεκριμένων συμβουλευτικών στόχων
- β) το χιούμορ του συμβούλου λαμβάνει χώρα αυθόρμητα, ως ένα στοιχείο της προσωπικότητας του, αφού δεν έχει λάβει την απαραίτητη εκπαίδευση για την εφαρμογή του ως τεχνική ή ως ολοκληρωμένη παρέμβαση
- γ) οι συμβουλευόμενοι αντιμετωπίζουν με θετικό τρόπο το χιούμορ του συμβούλου και τέλος
- δ) ανάλογα με τη χρονική περίοδο της συμβουλευτικής διαδικασίας το χιούμορ του συμβούλου διαφοροποιείται ως προς το είδος, τη συχνότητα και την κατεύθυνση

Ωστόσο, προτού το χιούμορ συμπεριληφθεί ως στοιχείο της συμβουλευτικής διαδικασίας θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο βαθμός δεκτικότητας του συμβουλευόμενου και η ικανότητά του να το κατανοήσει. Όσο εύκολο είναι να το διατυπώνει κανείς αυτό, άλλο τόσο δύσκολο αποδεικνύεται σε πολλές περιπτώσεις. Πάντως, όπως συμβαίνει και σε άλλες θεραπευτικού τύπου παρεμβάσεις, ο σύμβουλος οφείλει να αξιολογήσει αν και με ποιο τρόπο αυτό το στοιχείο μπορεί να ωφελήσει τον πελάτη του.

Στην προσπάθεια αρωγής των ανθρώπων, ενδέχεται ο σύμβουλος να αξιοποιήσει τον αυθορμητισμό του, που υποδηλώνει και αυθεντικότητα, ώστε να δημιουργήσει μια ευχάριστη χιουμοριστική διάθεση. Αλλά το ίδιο αποτελεσματική μπορεί να είναι και μια προσχεδιασμένη πρόκληση χιούμορ σε συνάφεια με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του συμβουλευόμενου.

Συχνά οι σύμβουλοι εκφράζουν την ανησυχία τους για τους κινδύνους που ενέχει η χρήση χιούμορ λόγω των λανθασμένων εντυπώσεων που ίσως δημιουργηθούν για το πόσο σοβαροί επαγγελματίες είναι. Αν, λοιπόν, ο πελάτης αντιδράσει αρνητικά στο χιούμορ, τότε είναι επιτακτική ανάγκη ο σύμβουλος να επιχειρήσει να αναιρέσει τη "βλάβη" ξεκινώντας από την κατανόηση για την προέλευση της ενόχλησης. Ωστόσο, είναι κρίσιμο στην αρχική αμηχανία να διατηρήσει την ψυχραιμία του και να προσπαθήσει να πείσει ότι παραμένει προσηλωμένος στο στόχο της παροχής βοήθειας προς τον πελάτη του.

Το χιούμορ στα χρόνια της οικονομικής κρίσης

Εδώ και μερικά χρόνια η χώρα μας βρίσκεται υπό το καθεστώς οικονομικής επιτήρησης από διεθνείς οργανισμούς. Σειρά

Αν είχατε προωθήσει εκείνο το e-mail σε δέκα γνωστούς σήμερα πιθανότατα δε θα είχαμε κρίση.

μνημονίων με σφιχτούς δημοσιονομικούς όρους έχουν συνομολογηθεί από τις εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις με τους δανειστές. Αποτέλεσμα; Το δημόσιο και ιδιωτικό χρέος είναι τεράστιο, μισθοί και συντάξεις περικόπτονται, η ανεργία

κινείται σε πρωτόγνωρα επίπεδα, πολλοί συμπολίτες μας βρίσκονται στα όρια της φτώχειας, ενώ άλλοι αναζητούν μια καλύτερη τύχη σε χώρες του εξωτερικού.

Αυτό το δυσμενές οικονομικό τοπίο με τις ποικίλες μορφές και συνέπειες στην καθημερινότητα των Ελλήνων αποτυπώθηκε και στην πληθωρική παραγωγή χιούμορ. Ένα έξυπνο λογοπαίγνιο, ένα ευρηματικό ανέκδοτο, μια γελοιογραφία επιστρατεύονται για να απαλύνουν τον πόνο, να εκτονώσουν την ένταση, να ξεφορτίσουν τον φόβο, να μας κάνουν να δούμε τα πράγματα με πιο θετικό τρόπο. Πολυάριθμες σατιρικές και χιουμοριστικές εκπομπές προβάλλονται για να κατακρίνουν τις πολιτικές επιλογές και να δείξουν τη θλιβερή πραγματικότητα με εύθυμο τρόπο. Χρησιμοποιώντας τη διατύπωση της Κατερίνας Φωτιάδου (2013):

Το γέλιο και το χιούμορ είναι κυρίαρχο στη ζωή των Ελλήνων, στην εποχή της οικονομικής κρίσης. Παρόλο που οι Έλληνες είναι γεμάτοι θλίψη, άγχος και οργή, επιλέγουν με τη χρήση του χιούμορ και της σάτιρας να ξεσπάσουν, να αντιδράσουν, να αμυνθούν. [...] Λειτουργεί δηλαδή και ως ένστικτο αυτοσυντήρησης των ανθρώπων, ως αμυντικός μηχανισμός για να μην καταλήξουν να κάνουν κακό στον ίδιο τους τον εαυτό και για να ξεφύγουν από το μέλλον που προβλέπεται δυσοίωνο. Αν κάτι μας κρατάει ζωντανούς, είναι η ικανότητά μας να γελάμε ακόμα.

Στη συνέχεια ακολουθούν μερικά στιγμιότυπα καυστικού χιούμορ και υψηλού δείγματος ευστροφίας:⁷

- Έβγαλα το Δημοτικό... Έβγαλα το Γυμνάσιο και το Λύκειο... Έβγαλα και το Πανεπιστήμιο ... Και τώρα για να βρω δουλειά, πρέπει να βγάλω "Διαβατήριο"!
- Προσοχή! Μην κάθεστε ακίνητοι για πάνω από 5 λεπτά ... Θα φορολογήστε για ακίνητο!
- Τις προάλλες ένα αυτοκίνητο στούκαρε στη βιτρίνα ενός καταστήματος και ο καταστηματάρχης φώναξε:
 - Επιτέλους, μπήκε ένας άνθρωπος στο μαγαζί.

⁷ Αντλήθηκαν από την ιστοσελίδα <http://bit.ly/25ThuCt>.

- Τα πράγματα γίνονται ολοένα και χειρότερα... Χθες πέρασα από το Σύνταγμα και είδα τα περισσότερα να ταΐζουν τους ανθρώπους.
- Δεν θα λέμε πια ότι οι Έλληνες χρωστάνε παντού, αλλά ότι οι άνθρωποι παντού χρωστάνε σαν Έλληνες.
- Ευτυχώς που είμαστε στη νοτιοανατολική γωνιά της Ευρώπης και θα 'χουμε μια γωνίτσα να κλάψουμε όταν μας διώξουν απ' την ευρωζώνη. Τους Αυστριακούς να λυπάστε.
- Πώς κλίνεται το ρήμα πτωχεύω;
Εγώ πτωχεύω, εσύ κερδίζεις, αυτός πλουτίζει, εμείς πεινάμε, εσείς τα τρώτε, αυτοί μας δουλεύουν!
- Πιστεύω στη μετά χρεωκοπία ζωή.
- Αυτή η χρεωκοπία είναι σαν το τέλος του κόσμου, όλο το περιμένουμε και ποτέ δεν έρχεται.
- Ανοίγουν τα κλειστά επαγγέλματα και κλείνουν τα ανοιχτά.

Επίλογος

Στην εργασία αυτή επιχειρήθηκε να γίνει νοηματική αποσαφήνιση του χιούμορ, περιγραφή της ιστορικής πορείας που διέγραψε, των μορφών που προσέλαβε και των εκφάνσεών του ως κοινωνιογλωσσικού φαινομένου. Αναλύθηκε η σχέση του με τον χριστιανισμό, η χρήση του στη εκπαίδευση, την πολιτική, την διαφήμιση, τη συμβουλευτική, καθώς και η παρουσία του στην εποχή της οικονομικής κρίσης.

Φάρσες, λογοπαίγνια, διακωμώδηση, πνευματώδης αστεϊσμός είναι λίγοι από τους όρους που ανακαλούνται στη μνήμη όταν αναφερόμαστε στο χιούμορ, αν και υπάρχει αδυναμία διατύπωσης ενός καθολικά αποδεκτού ορισμού του. Έτσι, άλλοι ορισμοί δίνουν έμφαση στο διανοητικό μηχανισμό σύλληψης και έκφρασης του κωμικού στοιχείου και άλλοι στην ικανότητα παρουσίασης μιας παράδοξης και διασκεδαστικής όψης της πραγματικότητας. Ως προς τη θετική στόχευση, πάντως, του χιούμορ φαίνεται να αναγνωρίζεται η δημιουργία μιας εύθυμης ατμόσφαιρας και η πρόκληση γέλιου στον αποδέκτη του. Διχογνωμία εμφανίζεται σχετικά με το αν είναι έμφυτο μόνο χαρακτηριστικό ή διαμορφώνεται και εξελίσσεται με τη μόρφωση και την εμπειρία του ατόμου ή και τα δύο.

Δυσκολία προκύπτει, επίσης, από τις λεπτές αποχρώσεις που διέπουν τις συναφείς έννοιες. Για παράδειγμα, η ειρωνεία έχει ένα έντονα επικριτικό ύφος και αυτό που λέγεται, βρίσκεται σε αντίθεση με αυτό που εννοείται. Το πείραγμα μοιάζει αρκετά με την ειρωνεία, αλλά μπορεί να περιλαμβάνει χειρονομίες, εκφράσεις του προσώπου ή κλιμάκωση της έντασης στη φωνή. Η σάτιρα, εκτός από λογοτεχνικό είδος, είναι κι ένα πολύπλοκο φαινόμενο που στοχεύει στην άσκηση έντονης κριτικής χρησιμοποιώντας το χιούμορ. Ο αυτοσαρκασμός είναι η ικανότητα να βλέπει κανείς τις αστείες πλευρές του εαυτού του που μπορεί να αφορούν την εμφάνιση, τα καμώματα, τις ιδιορρυθμίες και τις αφελείς ενέργειές του.

Το χιούμορ μπορεί να έχει τόσο θετικές, όσο και αρνητικές όψεις. Στις πρώτες λαμβάνει τη μορφή μιας υγιούς διαπροσωπικής επικοινωνίας, όπου η ζωή αντιμετωπίζεται με εύθυμη διάθεση και θετικό τρόπο. Η δυνατότητα διακωμώδησης

ακόμη και των δύσκολων συνθηκών της καθημερινότητας δείχνει μια προσωπικότητα που δεν απογοητεύεται από τη ζωή.

Στο αρνητικό χιούμορ συγκαταλέγεται εκείνο που προσβάλει, πληγώνει, υποβιβάζει, χλευάζει και γελοιοποιεί τους άλλους. Αλλά και όταν ο στόχος του ατόμου είναι να απαξιώσει τελείως τον εαυτό του χρησιμοποιώντας χιούμορ, υποδηλώνεται χαμηλή αυτοεκτίμηση, μεγάλη ανασφάλεια και ένα είδος αυτοπαραίτησης.

Χιούμορ και γέλιο βρίσκονται σε στενή αλληλεξάρτηση, αν και το γέλιο αποτελεί μια εκδήλωση αντίδρασης στο χιούμορ. Παρ' όλα αυτά, αφορμή για γέλιο μπορεί να αποτελέσει ένα γεγονός χωρίς ίχνος κωμικού στοιχείου. Η απουσία γέλιου σε μια κωμική κατάσταση μπορεί να ερμηνευθεί είτε γιατί ορισμένοι άνθρωποι είναι συγκρατημένοι, δεν έχουν κατανοήσει το χιούμορ ή το εκλαμβάνουν ως ανάρμοστο.

Το χιούμορ διαφέρει ανάλογα με την ηλικία του ατόμου και κατ' επέκταση, τη νοητική του ανάπτυξη. Τα μικρά παιδιά γελούν πάρα πολύ και με το παραμικρό. Οι έφηβοι γελούν με διαφορετικό τρόπο και με άλλες αφορμές, ενώ οι ενήλικες προσφεύγουν λιγότερες φορές στο γέλιο.

Το κωμικό στοιχείο είναι συνυφασμένο με την ανθρώπινη ύπαρξη διαχρονικά, αλλά καταγράφεται σχετική διαφοροποίηση στο περιεχόμενο και τις αφορμές του. Άξιο απορίας είναι ότι η φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων δεν προσέδιδε αξία στο γέλιο, παρά το γεγονός ότι στην ελληνική γλώσσα γράφτηκαν σπουδαίες κωμωδίες που αποτυπώνουν το πνευματώδες χιούμορ τους.

Για τη μεθοδική προσέγγιση του χιούμορ χρησιμοποιούνται η θεωρία της ανωτερότητας, η θεωρία της ασυμβατότητας και η θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης. Η κοινωνιολογική θεωρία της ανωτερότητας ασχολείται με την πρόθεση του χιούμορ να φανερώσει την υπεροχή ενός ατόμου έναντι αυτών που διακωμωδούνται. Η ψυχαναλυτική θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης επισημαίνει ότι με τη βοήθεια του μηχανισμού του χιούμορ έρχονται στην επιφάνεια σκέψεις και συναισθήματα που έχουν απωθηθεί στο υποσυνείδητο. Το άτομο νοιώθει την ανάγκη να επανακτήσει την αίσθηση ασφάλειας, η οποία δέχεται πλήγματα από την ένταση των δυσάρεστων συναισθημάτων της καθημερινότητας. Η βασική ιδέα της γνωσιακής θεωρίας της ασυμβατότητας έγκειται στην αντίληψη ότι το γέλιο προκύπτει όταν εμφανίζεται

κάτι απροσδόκητα διαφορετικό από αυτό που αναμενόταν ή από τα αντικείμενα που έχουμε εξοικειωθεί να συσχετίζουμε με μία έννοια. Βέβαια, η εμφάνιση του χιούμορ προϋποθέτει ένα ανάλογο επικοινωνιακό πλαίσιο, εντός του οποίου συμβαίνει η ανατροπή, όπως επίσης και την εμπρόθετη απόφαση να απολαύσουμε την απόκλιση από την κανονικότητα.

Επιγραμματικά, η θεωρία της ασυμβατότητας ασχολείται με τους γνωστικούς μηχανισμούς που πυροδοτούν τη δημιουργία χιούμορ. Η θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης εστιάζει στους συναισθηματικούς μηχανισμούς που το διατρέχουν, ενώ η θεωρία της ανωτερότητας εξετάζει το χιούμορ ως κοινωνικό φαινόμενο.

Οι επιστημονικές μελέτες εστιάζουν την προσοχή τους στην επίδραση του χιούμορ σε τρεις κύριους τομείς: α) στη φυσιολογία του ανθρώπινου οργανισμού και στην εν γένει υγεία του, β) στην ψυχολογική και ψυχοσυναισθηματική ευεξία γ) στις ευρύτερες κοινωνικές σχέσεις των ατόμων.

Θετικές μεταβολές στο ανθρώπινο σώμα είναι η χαλάρωση των μυών, η βελτίωση της αναπνοής, η διέγερση της κυκλοφορίας του αίματος, η βελτίωση του ανοσοποιητικού συστήματος, η αύξηση της παραγωγής ενδορφινών, οι οποίες βοηθούν στη μείωση του πόνου και στον περιορισμό της παραγωγής ορμονών που συνδέονται με το στρες. Το χιούμορ και το γέλιο δημιουργούν μια ευχάριστη συναισθηματική κατάσταση, που μπορεί να βοηθήσει το υποκείμενο να διαχειριστεί με αποτελεσματικό τρόπο προβλήματα και να δει διαυγέστερα προοπτικές επίλυσής τους. Ακόμη, μέσω αυτού επιτυγχάνεται ευκολότερα η δημιουργία και διατήρηση κοινωνικών σχέσεων που χαρακτηρίζονται από εποικοδομητική επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων.

Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τα οφέλη του χιούμορ παρατηρείται σε πολλά πεδία εφαρμογής. Ενδεικτικά αναφέρονται η γελωτοθεραπεία, στην οποία οι άνθρωποι ενθαρρύνονται να γελούν ακόμη και για μη αστεία πράγματα, στη βάση παρατηρήσεων που επιβεβαιώνουν ότι μέσω του γέλιου βελτιώνεται η υγεία και ελαττώνεται ο πόνος. Στις κλινικές γέλιου, επίσης, οι άνθρωποι γελούν προκειμένου να αποβάλλουν το στρες και να αποκτήσουν ευχάριστη διάθεση.

Στη επιχειρήσεις το χιούμορ έχει ως στόχο τη δημιουργία καλύτερης ατμόσφαιρας στον εργασιακό χώρο, τη σύσφιξη των σχέσεων, την αποφυγή των

εντάσεων, τη γνωριμία εργαζομένων μεταξύ διαφόρων τμημάτων και την ταύτισή τους με την επιχείρηση. Στο διαδίκτυο πολυάριθμες ιστοσελίδες είναι αφιερωμένες σ' αυτό, με ταξινομημένα ανέκδοτα, γελοιογραφίες, αστεία, βίντεο, βιβλία κ.λπ. Επιπλέον, ο σχολιασμός και η σατιρική διακωμώδηση γίνονται ταχύτατα, με κίνδυνο σπύλωσης των υπολήψεων και διατάραξης της οικογενειακής ηρεμίας των προσώπων που μπαίνουν στο στόχαστρο μιας χωρίς όρια διακωμώδησης. Πάντως, φαίνεται ότι η δυσaréσκεια ενός μεγάλου τμήματος του πληθυσμού εκτονώνεται στη σάτιρα και δε διοχετεύεται σε συντονισμένες ενέργειες που θα ανέτρεπαν το θεωρούμενο από τους ίδιους αρνητικό status quo.

Η μελέτη του χιούμορ ως κοινωνιογλωσσικού φαινομένου δείχνει ότι κάθε ομιλήτης διαθέτει στερεότυπα που τον καθοδηγούν στις περιστάσεις χρήσης του χιούμορ. Ωστόσο, τα στερεότυπα αυτά ούτε ίδια είναι σε όλες τις κοινωνίες ούτε αμετάβλητα στο χρόνο. Με άλλα λόγια, το σύστημα αξιών που διέπει κάθε πολιτισμό, επηρεάζει και την κωμική έκφραση των μελών του. Αλλά και το περιεχόμενο του χιούμορ μπορεί να διαφοροποιείται, αν και υπάρχουν κωμικά στοιχεία που αντέχουν στη πορεία του χρόνου.

Στον χριστιανισμό η χαρά ταυτίζεται με την απαλλαγή από την αμαρτία. Στην ορθόδοξη υμνογραφία υπάρχουν χαρμόσυνες εκφράσεις με αφορμή κυρίως την γέννηση και την ανάσταση του Χριστού. Αλλά και σε περισσότερο οικείες στιγμές της καθημερινότητας η αυθόρμητη έκφραση της χαράς με αστεία απαντάται σε πολλούς παλαιότερους και σύγχρονους αγίους. Είναι αναμενόμενο ο χριστιανισμός να επεδίωκε να διαχωρίσει τη θέση του από αντιλήψεις και εκδηλώσεις που ενείχαν ειδωλολατρικό χαρακτήρα. Έτσι το γέλιο αποδοκιμάστηκε στις περιπτώσεις που ταυτίστηκε με την επιπολαιότητα, την ελευθεριότητα των ηθών και τις παρεκτροπές. Το κωμικό στοιχείο μπορεί να είναι συμβατό με τον χριστιανισμό αρκεί να τηρεί τις προϋποθέσεις για καλλιέργεια ταπεινού φρονήματος. Σε ένα πρώτο επίπεδο η προσπάθεια του χριστιανού πρέπει να κατατείνει στην αποτροπή έκφρασης σχολίων με προσβλητικό περιεχόμενο και επίφαση μόνο κωμική.

Η χρήση του χιούμορ στη διαφήμιση μπορεί να κάνει περισσότερο ελκυστικό το προϊόν και να διεγείρει το ενδιαφέρον του κοινού στο οποίο απευθύνονται. Θεωρείται ότι συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη τοποθέτηση του διαφημιζόμενου

προϊόντος στη μνήμη των ανθρώπων, ειδικά χάρη στην τηλεόραση. Η επιστημονική βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκε η χρήση του χιούμορ στη διαφήμιση συνίσταται στις ίδιες τρεις θεωρίες (ασυμβατότητας, ανωτερότητας και ψυχικής εκτόνωσης) που αναλύσαμε. Μέσα στο πλαίσιο που διαμόρφωσαν αυτές οι θεωρίες, έχουν αναπτυχθεί ταξινομήσεις, οι οποίες διακρίνουν το χιούμορ σε κατηγορίες, εξειδικεύοντας το μηχανισμό δημιουργίας τους. Οι τρεις σημαντικότερες ταξινομήσεις, που έχουν χρησιμοποιηθεί στη διαφήμιση, είναι:

- Η βασισμένη στο σενάριο σημασιολογική θεωρία / ταξινόμηση,
- Η ταξινόμηση των κωμικών τύπων και
- Η ταξινόμηση των χιουμοριστικών μηνυμάτων

Η πρώτη προσέγγισε το χιούμορ από γλωσσολογική σκοπιά, χρησιμοποιώντας τον όρο **γλωσσικά σενάρια** για να περιγράψει δομές με σημασιολογικές πληροφορίες που σχετίζονται με κάθε λέξη, όπως τις έχει εσωτερικεύσει ο κάθε ομιλητής. Για να παραχθεί χιούμορ θα πρέπει να συντρέχουν δύο προϋποθέσεις:

- Το κείμενο να είναι συμβατό με τα διαφορετικά γλωσσικά σενάρια
- Τα δύο σενάρια, με τα οποία το κείμενο είναι συμβατό, να είναι αντίθετα

Το χιούμορ προκαλείται όταν στο τέλος του κειμένου, το κοινό ωθείται απότομα να αλλάξει νόημα μεταβαίνοντας από το προφανές αρχικό σενάριο, στο αντίθετό του.

Στην ταξινόμηση των κωμικών τύπων γίνεται διάκριση ανάμεσα στο ερέθισμα που πυροδοτεί το χιούμορ (ονομάζεται κωμωδία) και την ανταπόκριση σ' αυτό, το γέλιο. Η τυπολογία που προτείνεται για την ταξινόμηση των χιουμοριστικών διαφημίσεων αποτυπώνεται σε ένα σχεδιάγραμμα με δύο κάθετους μεταξύ τους άξονες. Στη μία άκρη του κάθετου άξονα απεικονίζεται η φυσική κωμωδία, που οφείλεται στην κίνηση, ενώ στην άλλη άκρη βρίσκεται η λεκτική κωμωδία που εκφράζεται μέσω της ομιλίας. Ο οριζόντιος άξονας έχει στο ένα του άκρο τη ρομαντική κωμωδία που εκφράζει την επιθυμία να μοιραστούμε τη χαρά και στο άλλο, τη σατιρική κωμωδία που στοχεύει στη γελοιοποίηση.

Η ταξινόμηση των χιουμοριστικών μηνυμάτων αναπτύχθηκε ως μια τυπολογία που περιγράφει τους γνωστικούς, συναισθηματικούς και διαπροσωπικούς μηχανισμούς που προκαλούν το χιούμορ. Ειδικότερα, σύμφωνα μ' αυτήν το χιούμορ

προκύπτει ως αποτέλεσμα τριών διαδικασιών, της επίλυσης ασυμφωνίας, της συναισθηματικής διέγερσης – ασφάλειας και της χιουμοριστικής υποτίμησης.

Ο εκπαιδευτικός κόσμος αρχίζει σιγά – σιγά να συνειδητοποιεί αυτό που τεκμηριώνουν και οι επιστημονικές μελέτες. Το χιούμορ έχει θέση στην εκπαίδευση γιατί συμβάλλει στη σωματική και ψυχική υγεία μαθητών και εκπαιδευτικών. Βοηθά στην αντιμετώπιση αγχογόνων καταστάσεων, τονώνει τη συνοχή μιας ομάδας και δημιουργεί φιλικό και ελκυστικό κλίμα στις διαπροσωπικές σχέσεις. Πρόσωπα με καλή αίσθηση του χιούμορ απολαμβάνουν αποδοχής από τον κοινωνικό τους περίγυρο με αποτέλεσμα την ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους.

Όλες οι ανωτέρω θετικές επιδράσεις προκύπτουν υπό την προϋπόθεση ότι το χιούμορ έχει θετική χροιά. Στην αντίθετη περίπτωση διαπιστώνεται ότι εκείνοι που μπαίνουν στο στόχαστρο της γελοιοποίησης βιώνουν πολύ δυσάρεστα συναισθήματα και οι κοινωνικές σχέσεις διαρρηγνύονται. Επομένως, *η ειρωνεία, ο σαρκασμός, η χλεύη, ο εμπαιγμός ή και η υπαινισσόμενη απειλή γελοιοποίησης είναι μορφές χιούμορ που δεν έχουν θέση στο ρεπερτόριο του εκπαιδευτικού* (Χανιωτάκης, 2010: 212-213).

Επειδή στο χιούμορ εμπλέκονται μηχανισμοί γνωστικής επεξεργασίας τόσο στην παραγωγή όσο και στην κατανόησή του, είναι φυσιολογικό να εμφανίζονται διαφορές με βάση την ηλικία και τη νοητική ανάπτυξη. Διαφορές όμως υπάρχουν και ανάμεσα σε ποικίλες εθνοτικές ομάδες. Επομένως, στο σύγχρονο σχολείο της πολυπολιτισμικής σύστασης οι μαθητές διαπνέονται από ποικιλία αντιλήψεων και αξιών, οι οποίες επηρεάζουν το τι εκλαμβάνεται ως χιούμορ. Επιπλέον, η επάρκεια στην κατανόηση της γλώσσας γενικά και ειδικότερα αυτής του χιούμορ δεν είναι αυτονόητη για τους αλλοδαπούς μαθητές ενός σχολείου.

Μερίδα των εκπαιδευτικών αποφεύγει τη χρήση χιούμορ είτε γιατί φοβάται μήπως χαθεί ο έλεγχος της τάξης είτε διότι θεωρεί ότι η διδασκαλία είναι σοβαρή υπόθεση. Στο υπόβαθρο αυτής της αρνητικής στάσης μπορεί να υπάρχει η επιθυμία διατήρησης της εικόνας ενός σοβαρού κοινωνικού ρόλου που το χιούμορ δύναται να αποκαθλώσει.

Ωστόσο, ο εκπαιδευτικός που είναι σε θέση να αξιοποιήσει με μέτρο στιγμές θετικού χιούμορ στη διδασκαλία του, κερδίζει την εκτίμηση των μαθητών του. Διευκολύνει τη μαθησιακή διαδικασία γιατί αυξάνει την προσοχή των μαθητών –

ιδιαίτερα όσων στερούνται κινήτρων – μειώνει την ένταση του άγχους για την επίδοση και βελτιώνει το κλίμα της τάξης.

Βέβαια, το χιούμορ δεν αρκεί για να επιφέρει όλα τα ανωτέρω. Απαιτείται ο εκπαιδευτικός να διαμορφώσει ένα πλαίσιο που θα ευνοεί την κοινωνική αλληλεπίδραση των μαθητών, θα σέβεται την διαφορετικότητά τους και θα επιτρέπει τη δημιουργική έκφραση.

Το χιούμορ που εκπορεύεται από τους μαθητές έχει συχνά το χαρακτήρα εκτόνωσης από την ανία, την κόπωση ή την τεταμένη προσοχή. Προς τούτο δε χάνουν την ευκαιρία να διακωμωδούν σφάλματα του εκπαιδευτικού, εκφράζοντας την ανάγκη συμβολικής «αποκαθήλωσης» της εξουσίας που αυτός ενσαρκώνει.

Ο εκπαιδευτικός, ακόμη κι αν δε διαθέτει έμφυτες χιουμοριστικές ικανότητες, μπορεί να αξιοποιήσει σχετικό υλικό όπως κόμικς, γελοιογραφίες κ.λπ., εμπλουτίζοντας το μάθημά του. Χρειάζεται όμως και λίγος πειραματισμός προκειμένου να εντοπίσει ποιες μορφές χιούμορ του ταιριάζουν και έχουν θετικό αντίκτυπο στο μάθημα.

Στο επίκεντρο χιουμοριστικών σχολίων και καυστικής σάτιρας βρίσκονται πολύ συχνά πρόσωπα της πολιτικής ζωής. Από τη σκοπιά του πολιτικού, το χιούμορ έχει στόχο να αναδείξει την ευφυΐα του και ταυτοχρόνως να πλήξει την δημόσια εικόνα ή την ταυτότητα των πολιτικών του αντιπάλων. Επιπλέον, μπορεί να αποσπά την προσοχή του πληθυσμού από τα σημαντικά θέματα που συζητιούνται στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες.

Η χρησιμότητα του χιούμορ στη συμβουλευτική διαδικασία μπορεί να εντοπιστεί εναργέστερα σε δύο επίπεδα. Αφενός μεν, στην ικανότητα του συμβούλου να δημιουργεί ένα φιλικό κλίμα στην επικοινωνία του με τον συμβουλευόμενο. Αφετέρου, δε, στην ενδυνάμωση του αποδέκτη της συμβουλευτικής αρωγής να εντοπίζει θετικές ή ακόμη και διασκεδαστικές πτυχές στις αντίξοες καταστάσεις που βιώνει, με απώτερο σκοπό να αντιμετωπίζει με μεγαλύτερη ευχέρεια και αισιοδοξία την ίδια του τη ζωή.

Ωστόσο, προτού το χιούμορ συμπεριληφθεί ως στοιχείο της συμβουλευτικής διαδικασίας θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο βαθμός δεκτικότητας του συμβουλευόμενου και η ικανότητά του να το κατανοήσει. Πάντως, όπως συμβαίνει

και σε άλλες θεραπευτικού τύπου παρεμβάσεις, ο σύμβουλος οφείλει να αξιολογήσει αν και με ποιο τρόπο αυτό το στοιχείο μπορεί να ωφελήσει τον πελάτη του.

Στα χρόνια της οικονομικής κρίσης παρατηρείται πληθωρική παραγωγή χιούμορ. Ένα έξυπνο λογοπαίγνιο, ένα ευρηματικό ανέκδοτο, μια γελοιογραφία επιστρατεύονται για να μας κάνουν να δούμε τα πράγματα με πιο θετικό τρόπο. Πολυάριθμες σατιρικές και χιουμοριστικές εκπομπές προβάλλονται για να κατακρίνουν τις πολιτικές επιλογές και να δείξουν τη θλιβερή πραγματικότητα με εύθυμο τρόπο. Αν κάτι μας κρατάει ζωντανούς, είναι η ικανότητά μας να γελάμε ακόμα.

Εν κατακλείδι, η πραγματικότητα δε θα αλλάξει αν χρησιμοποιούμε χιούμορ. Όμως θα αλλάξει η αντίληψή μας για την πραγματικότητα. Με άλλα λόγια, η ματιά μας θα προσλαμβάνει μια εικόνα λιγότερο απαισιόδοξη και θα νιώθουμε ικανοί να ανταποκριθούμε στις προκλήσεις της ζωής.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bremmer, J. – Roodenburg, H. (επιμ.) (2005). *Η πολιτισμική ιστορία του χιούμορ, από την αρχαιότητα ως τη σημερινή εποχή* (μετάφραση: Γ. Δίπλας). Αθήνα: Εκδόσεις Πολύτροπον
- Theories of humor (2016). Ανακτήθηκε 11 Ιουνίου 2016 από https://en.wikipedia.org/wiki/Theories_of_humor
- Tsakona, V. (2009). Humor and image politics in parliamentary discourse: a Greek case study. *Text & Talk - An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse Communication Studies*. Volume 29, Issue 2, Pages 219–237, ISSN (Online) 1860-7349, ISSN (Print) 1860-7330, DOI: [10.1515/TEXT.2009.010](https://doi.org/10.1515/TEXT.2009.010), March 2009
- Ντινόπουλος, Θ. (2015). *Μικρή πραγματεία για το χιούμορ*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.
- Ξηνταροπούλου Μ. (2012). *Η χρήση του χιούμορ από τον σύμβουλο στη συμβουλευτική διαδικασία: Μια ποιοτική έρευνα*. (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα
- Τριανταφυλλίδη, Ε. (2014). *Η θαυμαστή δύναμη του χιούμορ*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αρχέτυπο
- Τσάκωνα, Β. (2004). *Το χιούμορ στον γραπτό αφηγηματικό λόγο: γλωσσολογική προσέγγιση*. (Διδακτορική διατριβή). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα
- Τσάκωνα, Β. (2013). *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη
- Φωτιάδου, Κ. (2013). *Το γέλιο και το χιούμορ σε περίοδο κρίσης*. Ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2016 από <http://www.schooltime.gr/2013/12/08/to-gelio-kai-to-humor-se-periodo-krisis/>
- Χανιωτάκης, Ν. (2010). *Το χιούμορ στη διδασκαλία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα Α.Ε.
- Χανιωτάκης, Ν. (2011). *Παιδαγωγική του χιούμορ*. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο
- Χατζηθωμάς, Λ. (2008). *Το χιούμορ στην τηλεοπτική διαφήμιση*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Χιούμορ (2015). Ανακτήθηκε 28 Απριλίου, 2016 από <https://el.wikipedia.org/wiki/Χιούμορ>